

Kristi Allikvee, Marjukka Fagerström, Katariina Kari

Hyvät tavat lasten arjessa

Tapakasvatus ja hyvät käytöstavat Montessori-leikkikouluissa

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi

Sosiaaliala

28.10.2013

Tekijä(t) Otsikko	Kristi Allikvee, Marjukka Fagerström, Katariina Kari Hyvät tavat lasten arjessa
Sivumäärä Aika	39 sivua + 4 liitettä 28.10.2013
Tutkinto	Sosionomi
Koulutusohjelma	Sosiaaliala
Suuntautumisvaihtoehto	Sosiaaliala
Ohjaaja(t)	lehtori Aini Ronkainen lehtori Anna-Riitta Mäkitalo
<p>Opinnäytetyössä tutkitaan hyvien käytöstapojen näkymistä lasten arjessa montessoripedagogiikan viitekehyksessä. Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää, toteutuvatko ohjaajien määrittelemät kasvatustavoitteet tapakasvatuksen osalta leikkikoulun toiminnassa ja miten hyvät tavat näkyvät lasten arjen toiminnassa. Opinnäytetyön yhteistyökumppaneina ovat kaksi pääkaupunkiseudun Montessori-leikkikoulua.</p> <p>Opinnäytetyö on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkielma. Aineisto on kerätty haastattelemalla leikkikoulujen työntekijöitä ja havainnoimalla lapsista kuvattuja videoita heidän arkisissa toiminnoissaan. Haastatteluaineisto on analysoitu käyttäen teoriaohjaavaa sisällönanalyysimenetelmää. Havainnointirunko on laadittu haastatteluanalyysin tulosten pohjalta. Videomateriaalin analyysin tukena on käytetty havainnointirunkoa.</p> <p>Haastatteluissa tuli esille aikuisen esimerkin tärkeys, yhteiset säännöt, toisten huomioiminen, ympäristön kunnioittaminen, ristiriitatilanteiden selvittäminen keskustelemalla sekä hyvien tapojen harjoittelu. Havainnointituloksista näkyy hyvin ryhmien rauhallisuus. Aikuiset käyttäytyvät tilanteissa johdonmukaisesti ja ovat käytöksellään mallina lapsille. Lapsille pyritään antamaan aikaa ja tilaisuuksia selvittää tilanteita itse. Aikuiset seuraavat jatkuvasti lasten toimintaa ja ohjaavat heitä tilanteissa, joissa lapset tarvitsevat tukea. Lasten välisessä toiminnassa ja vuorovaikutuksessa näkyy usein toisten huomioon ottamista, tukemista, neuvomista ja auttamista. Lasten toiminnassa näkyy monella tavalla ympäristöstä huolehtiminen.</p> <p>Aikuiset pyrkivät pääsääntöisesti toteuttamaan toiminnassaan montessoripedagogiikan mukaista tapakasvatusta ja kannustavat lapsia käyttäytymään hyvien käytöstapojen mukaisesti. Lasten spontaanissa toiminnassa näkyy ainakin osa leikkikoulun ohjaajien välittämästä tapakasvatustavasta. Lapset pyrkivät erityisesti aikuisten läsnä ollessa toteuttamaan opittuja käyttäytymismalleja. Hyvän varhaiskasvatukseen kehittämiseen kuuluu jatkuva laaduntarkastelu. Laadukkaana varhaiskasvatuksen kannalta on tärkeää tarkastella varhaiskasvattajien toiminnan ja mallin merkitystä lasten kanssa työskennellessä. On hyvä myös pohtia sitä, kuinka merkittävä rooli varhaiskasvatuksella on lapsen myöhemmän elämän kannalta.</p>	
Avainsanat	varhaiskasvatus, Montessori-pedagogiikka, sosiaaliset taidot, tapakasvatus, hyvät tavat

Authors Title	Kristi Allikvee, Marjukka Fagerström and Katariina Kari Good Manners in Children's Everyday Activities
Number of Pages Date	39 pages + 4 appendices Fall 2013
Degree	Bachelor of Social Services
Degree Programme	Social Services
Specialisation option	Social Services
Instructors	Aini Ronkainen, Senior Lecturer Anna-Riitta Mäkitalo, Senior Lecturer
<p>In the thesis we study the visibility of good manners in children's everyday activities within the Montessori Pedagogy frame of reference. The aim of our thesis is to study if the instructors' objectives are realized and how good manners show in children's everyday activities.</p> <p>This study was conducted using qualitative methods, we aimed to gather an in-depth understanding of the benefits of Montessori pedagogy. We collected the material by interviewing kindergarten teachers and video-recording children in their everyday activities at the kindergarten. The interviews were analyzed using theory-oriented content analysis and the observation matrix was created on the basis of the results of the interview analysis. The observation data were analyzed using the observation matrix.</p> <p>The interviews revealed the importance of adult exemplary behavior, common rules, respect for others and for the environment, settling disputes by discussing and practicing good manners. Calm behavior of the groups can easily be detected from the observations. The adult's consistent behavior is a model for the children. Children are given time and opportunities to solve disputes by themselves. Adults are continuously observing children's activities and helping them when needed. The children's way to interact with each other and their daily activities often includes respect for each other in addition to supporting, advising and helping each other. Caring for the environment is commonly noticeable in the children's daily activities.</p> <p>The adults aim to practice Montessori pedagogy in their daily activities and encourage the children to practice good behavior and manners. Children practice good manners spontaneously, without the adult guidance. Especially in the presence of adults children strive to practice the learned behavior-models. Continuous quality evaluation is important when developing early childhood education. From a quality perspective it is highly important to evaluate the teacher's activities and behaviors and their relevance when working with children. It is also advisable to ponder the significance of early childhood education for the child's future.</p>	
Keywords	early childhood education, Montessori Pedagogy, social skills, code of conduct, good manners

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Montessoripedagogiikka	3
2.1	Vastaanottavainen mieli, kehitys- ja herkkyysskaudet	3
2.2	Montessoripedagoginen oppimisympäristö	4
2.2.1	Oppimisympäristö sosiaalisen kehityksen tukena	5
2.2.2	Montessorivälineistön osa-alueet	6
3	Sosiaaliset taidot ja tapakasvatus	8
3.1	Sanalliset sekä sanattomat sosiaaliset taidot	9
3.2	Sosiaalisten taitojen eettinen ja moraalinen näkökulma	9
3.3	Hyvät tavat sosiaalisten taitojen perustana	10
3.4	Aikuisen rooli tapakasvattajana	12
4	Opinnäytetyön tutkimusasetelma	14
4.1	Prosessin kuvaus	15
4.1.1	Teemahaastattelu	15
4.1.2	Haastatteluaineiston käsittely ja analysointi	16
4.1.3	Aineistokeruumenetelmänä videointi ja havainnointi	17
4.1.4	Videotallenteiden käsittely ja analysointi	18
5	Opinnäytetyön eettisyyden ja luotettavuuden arviointi	20
6	Opinnäytetyön tulokset	22
6.1	Montessoripedagogiikka työvälineenä ja tapakasvatus	22
6.2	Sosiaaliset taidot ja hyvät tavat varhaiskasvattajan näkökulmasta	24
6.3	Tapakasvatus ja hyvät tavat leikkikoulun arjessa	25
6.4	Tulosten yhteenveto	30
7	Johtopäätökset	31
8	Pohdinta	34

Liitteet

- Liite 1. Haastattelurunko
- Liite 2. Kirje vanhemmille
- Liite 3. Esimerkki haastatteluaineiston sisällönanalyysistä
- Liite 4. Havainnointirunko

1 Johdanto

Opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia lasten tapakasvatusta ja hyvien tapojen näkymistä lasten arjessa. Lisäksi tarkkailemme toteutuvatko varhaiskasvattajien itse määrittelemät kasvatustavoitteet tapakasvatuksen osalta leikkikoulun toiminnassa ja lasten kanssa toimiessa. Yhteistyökumppaneina ovat kaksi Helsingin Montessori-yhdistys ry:n leikkikoulua. Keskeiset käsitteet työssämme ovat tapakasvatus, sosiaaliset taidot ja hyvät tavat. Tapakasvatuksen avulla pyritään vahvistamaan ja tukemaan lapsen sosiaalisten taitojen kehitystä. Sosiaalisilla taidoilla tarkoitetaan opinnäytetyössä sosiaalisesti hyväksytyä ja opittua käyttäytymistä. Tarkastelemme hyviä tapoja sosiaalisten taitojen osa-alueena Montessoripedagogiikan viitekehyksessä. Montessoripedagogiikan mukaan hyvät tavat ja niiden toteutuminen arjessa ovat lapsen sosiaalisten taitojen perusta. Hyviin tapoihin sisältyy olennaisesti toisten arvostaminen ja huomioon ottaminen, sekä kasvu- ja elinympäristön kunnioittaminen.

Opinnäytetyö on kvalitatiivinen, tutkielmatyyppinen. Tulosten luotettavuuden kannalta pidämme tärkeänä, että havainnointi tapahtuu kahdessa eri leikkikoulussa. Aiheesta on olemassa jonkin verran aikaisempaa tutkimustietoa ja kirjallisuutta. Hyödynnämme tätä aikaisempaa tutkimustietoa mahdollisimman paljon, sekä keräämme myös itse aineistoa erilaisin aineistokeruumenetelmin. Haastattelemme varhaiskasvattajia ja videoimme heitä sekä lapsia heidän tavanomaisissa arkisissa toiminnoissa montessorileikkikouluissa.

Opinnäytetyöllä halutaan tuottaa enemmän tietoa siitä, miten varhaiskasvattajat ymmärtävät lasten sosiaalisten taitojen tukemisen montessoripedagogiikan mukaisesti. Opinnäytetyö ja sen tutkimustulokset voivat tarjota mahdollisuuden montessorileikkikoulujen henkilökunnalle tarkastella ja kehittää omaa toimintaansa, sekä tehdä näkyväksi lasten sosiaalisten taitojen tukemiseen liittyviä käytäntöjä. Varhaiskasvatuksen tutkiminen ja uusien mallien etsiminen, sekä kehittäminen ovat osa laadukasta varhaiskasvatusta.

Aihe on ajankohtainen koska lasten ja nuorten pahoinvointi, syrjäytyminen ja kiusaaminen ovat yhteiskunnassamme lisääntyvä ongelma, johon etsitään jatkuvasti erilaisia ratkaisuja. Kirves (2010) tekemän selvityksen mukaan kiusaamisen seuraukset kestävät pitkään ja vaikuttavat ihmiseen suuresti. Selvityksessä esitettiin tapakasvatus yhte-

nä tärkeimpänä kiusaamisen ehkäisykeinona päiväkodissa. (Kirves 2010). Väestöliiton keväällä 2012 tekemä kyselytutkimus liittyy myös aiheeseemme. Väestöliiton tehtyyn kyselytutkimukseen vastanneista varhaiskasvatuksen ammattilaisista 49% kertoi työhön liittyvien vaikeiden tunteiden syyksi hankaliksi koetut lapset ja noin 30% vastaajista koki haastavien tunteiden syyksi yhteydenpidon huoltajien ja vanhempien kanssa. Lasten käytökseen tai olemukseen liittyvien hankalien tunteiden syyksi nostettiin vastauksissa eniten esille lasten aggressiivisuus, välinpitämättömyys, huomionhakuisuus, kovaaäänisyys ja vetäytyvyys. (Oulasmaa - Riihonen 2013: 14–15, 24.) Opinnäytetyössä pohdimme, voisiko varhaislapsuudessa omaksuttu ympäristön ja toisten ihmisten kunnioittaminen hyvien käytösten kautta olla yksi mahdollinen ratkaisu edellä mainittujen ongelmien ennalta ehkäisemiseen.

2 Montessoripedagogiikka

Montessoripedagogiikkaa kokeiltiin Suomessa ensimmäisen kerran vuonna 1977 Auro-ran sairaalassa, missä sitä käytettiin terapiamuotona. Ensimmäiset Montessori-leikkikoulut perustettiin vuonna 1980 Helsinkiin ja Espooseen. Tämän jälkeen leikkikou-luja on perustettu eri puolille Suomea. Montessoriovetusta on Suomessa mahdollista saada myös alakoulussa. Suomen Montessoriliiton tavoitteena on montessoritoiminnan ylläpitäminen ja kehittäminen sekä montessoripedagogiikan tunnetuksi tekeminen Suomessa. Suomen Montessoriliitto kuuluu Association Montessori Internationale:n (AMI) piiriin. Vuonna 1929 Montessorin perustama AMI toimii kansainvälisenä montes-soritoiminnan organisaattorina ja ylläpitäjänä, sekä vastaa koulutuksesta eri maissa. (Hayes - Höynälänmaa 1985, 117–120: Suomen Montessoriliitto.)

Helsingin yliopiston Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia järjestää yhteistyössä Suomen Montessori Koulutuksen kanssa monimuotokoulutuksena montessoriohjaaja-koulutusta 3–6 -vuotiaiden lasten kanssa työskenteleville. Tämä on ainoa Suomessa toteutettava kansainvälisen Montessorijärjestön (AMI) oppisisältöjä noudattava koulu-tus, josta valmistuneet saavat kansainvälisen AMI Diplomin (Palmenia 2013).

2.1 Vastaanottavainen mieli, kehitys- ja herkkyykskaudet

Montessoripedagogiikan mukaan lapsella on syntymästä lähtien vastaanottavainen mieli, jonka avulla lapsi omaksuu vaikutteita ympäristöstä ja muodostaa niiden pohjalta maailmakuvansa. Lapsi ei erottele mitä tai milloin hän omaksuu ympäristöstään asioita, vaan lapseen vaikuttaa niin hyvät kuin huonotkin vaikutteet. Parhaana esimerkkinä vastaanottavaisesta mielestä on se, miten lapsi omaksuu kielen, jota kuulee ympäris-tössään. Toinen tärkeä kehityksellinen saavutus on liikkumisen omaksuminen. Ennen kuin lapsi alkaa itse liikkua, hän on vastaanottavaisen mielensä avulla omaksunut vai-kutteita havaitsemistaan liikkeistä. Lapsi orientoituu täysin myös kulttuurin, johon hän on syntynyt. (Hayes - Höynälänmaa 1985: 32–35).

Montessori tutkii ja havaitsi neljä kehityspsykologista vaihetta, joita montessoripeda-gogiikassa kutsutaan kehityskausiksi. Ensimmäinen kehityskausi on varhaislapsuuden aika (0–6v), jolloin luodaan perusta kaikelle. 0–3 -vuotiaana lapsen fyysiset ja psyykki-set taidot ovat vielä erottamattomia, fyysinen kehitys seuraa psyykkistä kehitystä. 3–6 -

vuotiaana korostuu fyysinen itsenäistyminen. Toinen kehityskausi (6–12v) on älyllisen itsenäistymisen aika, kolmas kehityskausi (12–18v) on sosiaalisen ja taloudellisen itsenäistymisen aika ja neljäs kehityskausi (18–24v) puolestaan henkisen itsenäistymisen aika.

Montessori huomasi lapsen kehityksessä jaksoja, jolloin lapsi on erityisen herkkä omaksumaan tietoja sekä taitoja, näitä jaksoja hän nimitti herkkyyskausiksi. Herkkyyskaudet ovat ohimeneviä jaksoja 0–6 -vuotiaan lapsen elämässä, jolloin lapsella on erityinen kiinnostus niitä asioita kohtaan, jotka ovat tärkeitä hänen senhetkisellem kehitykselle tai käyttäytymiselle. Oppiminen tapahtuu silloin luonnollisesti ja ilman suurempaa ponnistelua, samat asiat ovat herkkyyskauden jälkeen vaikeampia omaksua. Herkkyyskausia voi pitää linkkinä lapsen ja ympäristön välillä. Montessori jaotteli ne seuraavasti: kielellinen herkkyyskausi, liikkeen koordinaation herkkyyskausi, järjestyksen herkkyyskausi, aistien hienosäädön herkkyyskausi ja sosiaalisen kehityksen herkkyyskausi. (Montessoripedagogiikka n.d.: 3–6.)

2.2 Montessoripedagoginen oppimisympäristö

Montessoripedagoginen oppimisympäristö on valmisteltu ympäristö (eng. prepared environment), joka on suunniteltu vastaamaan lapsen fyysisiin, psyykkisiin, emotionaalsiin, älyllisiin ja sosiaalisiin tarpeisiin. Järjestetty ja looginen ympäristö toimii Montessorin mukaan perustana lapsen sisäisen järjestyksen kehittymiselle, nämä ympäristön yksityiskohdat muodostavat lapsen mielessä järkevän ja ehjän kokonaisuuden. Montessori-pedagogiikan tavoitteena on tukea lapsen itsenäistä toimintaa ja kehitystä. Tärkeänä pidetään sitä, että lähtökohtana ovat lapsen omat kiinnostuksen kohteet. Luokkaympäristö on kuin pienoismalli yhteiskunnasta, jossa harjoitellaan ja opitaan sosiaalisia taitoja ja ympäristön sekä toisten ihmisten kunnioittamista. (Lillard 2008: 289–290.)

Montessoripedagogisessa oppimisympäristössä lapsi valitsee itse mitä haluaa tehdä, aikuinen auttaa tarvittaessa valinnan tekemisessä. Ohjaaja esittelee lapselle välineistöä. Kun ohjaaja on näyttänyt lapselle miten materiaalia käytetään, lapsi saa mahdollisuuden työskennellä sillä itsenäisesti oman kehitystasonsa mukaisesti. Lapsi voi toistaa yhtä tehtävää niin monta kertaa kuin itse haluaa. Keskeytymätön työskentelyaika on yksi montessoriympäristön tunnuspiirteistä. (Montessori 2013.)

Ympäristön valmistelu ja järjestyksen ylläpitäminen ovat montessoriohjaajan tärkeitä tehtäviä. Ohjaajan toinen tärkeä ja samalla myös vaativin tehtävä on havainnointi. Havainnointi on tehokas keino olla mukana, kerätä tietoa lapsen kehitystasosta ilman että fyysisesti sekaantuisi tai häiritsisi esimerkiksi työskentelevää lasta. Havainnointi tarjoaa arvokasta tietoa siitä, missä lapsi tarvitsee lisää tukea ja ohjausta, sekä siitä milloin on oikea aika esitellä lapselle uusia materiaaleja. Montessorin mukaan havainnointi on sellainen taito, jota pitää oppia ja harjoitella. (Montessori 2008: 583–590.)

2.2.1 Oppimisympäristö sosiaalisen kehityksen tukena

Lapsen sosiaalinen kehitys vaatii mahdollisuuden harjoitella ja oppia kokemuksen kautta. Montessorin mukaan keskittymiskyky luo perustan lapsen persoonan kehittymiselle ja hänen sosiaaliselle käyttäytymiselle. Keskittymiskyvyn ja pitkäjänteisyyden oppimisessa korostuu ympäristön tärkeys. Montessoripedagoginen oppimisympäristö on suunniteltu niin että se tukee lapsen mahdollisuutta keskittyä. Keskittymiskykyä tukeva ympäristö ei kuitenkaan yksikseen riitä ja pieni lapsi tarvitsee konkreettisia ja käsin kosketeltavia esineitä joihin keskittyä. Montessorivälineet ovat tarkasti harkittuja kokonaisuuksia joilla on niin välillisiä kuin myös välittömiä tavoitteita. (Lillard 2008: 101-102).

Lasten sosiaalisen kehityksen kannalta on harkittua se, että jokaista työskentelyvälinettä on vain yksi. Jos lapsi haluaa tietyn välineen silloin kun se on toisen lapsen käytössä, hänen on odotettava vuoroaan. Lapsi oppii sen kautta ottamaan muita huomioon, kunnioittamaan toisten työtä ja odottamaan vuoroaan. Ajan ja harjoittelun myötä näistä taidoista tulee lapselle tavallisia arkielämään kuuluvia asioita. Aikuisen pitää turvallisuuden rajoissa tarjota lapselle mahdollisuus löytää itse erilaisia ratkaisuja ongelmiinsa. Lapsen sosiaalinen vastuu kehittyy ja hän saa harjoittelun kautta kokemusta, miten erilaisia ongelmatilanteita voisi ratkaista. Montessorin mukaan aikuisilla on taipumus tarjota liian aikaisin valmiita ongelmaratkaisuja tilanteissa, jotka lapset pystyisivät ratkaisemaan itse, jos vain saisivat siihen mahdollisuuden. Aikuinen tukisi lapsen kehitystä parhaiten havainnoimalla tilannetta ja osallistumaan siihen aktiivisesti vain silloin kun se on oikeasti tarpeen. (Lillard 2008: 20-22).

Montessoriryhmän kokoamisessa pyritään siihen, että ryhmässä olisi tasapuolisesti 3-, 4-, 5- ja 6-vuotiaita poikia ja tyttöjä. Pyritään myös siihen, että ryhmä olisi pysyvä niin

aikuisten kuin lasten osalta, tälläkin järjestelyllä edistetään sosiaalista kehitystä. Ryhmässä vanhemmat lapset auttavat luontevasti nuorempia, sekä näyttävät heille omalla käytöksellään esimerkkiä. Selittämällä asioita nuoremmille ryhmän vanhemmat lapset kertaavat ja sisäistävät aikaisemmin oppimaansa asian paremmin. Nuoremmat lapset oppivat tärkeät kasvun vaiheet ja he voivat taas puolestaan aikanaan auttaa nuorempia. (Montessoripedagogiikka n.d; Lillard 2008: 201–223.)

Nissinen ja Peltoniemi (2010) tutkivat laadullisessa tutkimuksessaan montessoriryhmän 5–6 -vuotiaiden kokemuksia vuorovaikutuksesta. Aineisto kerättiin avoimella haastattelumenetelmällä ja analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Tutkimustulosten mukaan montessoriympäristö synnyttää eri-ikäisistä lapsista koostuvassa ryhmässä erilaisia vuorovaikutustilanteita muun muassa vertaisuuden kokemisen.

Aikuisen vastuulla on luoda turvallinen ja luottamuksellinen ilmapiiri, olla henkisesti läsnä ja lapsen saatavilla. Aikuinen on omalla käytöksellään ja vuorovaikutustaidoillaan jatkuvasti mallinna lapselle. (Montessori 1988: 202–222.)

2.2.2 Montessorivälineistön osa-alueet

0–3 -vuotiaiden montessoriympäristöjä kutsutaan pienten yhteisöksi, ympäristön osa-alueet ovat motorikkaharjoitukset, kieli ja arkipuuhat. Työn tekemisen prosessi on tärkeämpää kuin sen tulos. Tämä on tärkeä periaate myös yli 3 -vuotiaiden ympäristössä. 3–6 -vuotiaiden ympäristön montessorivälineistö jaetaan käytännön elämän töihin, aistivälineisiin, äidinkielen, matematiikan sekä kulttuurin alueen välineisiin.

Käytännön elämän työt ovat ensimmäisiä tehtäviä kun lapsi aloittaa päiväkodissa. Ne ovat lyhyitä ja selkeitä, kehittävät liikkeen koordinaatioita ja keskittymiskykyä. Käytännön elämän töihin kuuluvat esimerkiksi kasveista huolehtiminen, ikkuna- ja pöydänpesutyöt, kehikot napitusta ja rusetin sitomista varten ja näin edelleen. Aistivälineiden avulla lapsi saa lisää tietoa ympäröivästä maailmasta eri aistien kautta. Lapsi etsii ja pääättelee samanlaisuuksia ja eroavuuksia, vertailee muotoja, ääniä, värejä, kokoja, pintoja ja hajuja. Äidinkielen välineet tukevat kielen kehitystä. Välineitä ovat esimerkiksi hiekkapaperi- ja irtokirjaimet sekä kirjoittamiseen johdattavat metallikuviot. Kielioppia harjoitellaan pieniä esineitä ja sanakortteja käyttäen.

Matematiikkavälineet auttavat lasta peruskäsitteiden oppimisessa (määrät, numerot, tilasuhteet jne.). Käsitteisiin tutustutaan konkreettisten materiaalien avulla ja edetään kohti abstrakteja käsitteitä. Kulttuurivälineet antavat lapselle monipuolisia aistivaikutelmia taiteista, tieteestä, omasta ympäristöstä ja kulttuureista. Montessorifilosofian mukainen henkinen kehitys ei ole uskonnollinen vaan ystävällisyyden, empatian ja kunnioituksen kehitys lapsessa. (Montessoripedagogiikka n.d.: 3–6.)

2.3 Työelämän yhteistyökumppanit

Opinnäytetyömme työelämän yhteistyökumppaneina ovat kaksi Helsingin Montessori-yhdistys ry leikkikoulua. Helsingin Montessori-yhdistyksen tarkoituksena on tarjota lapsille mahdollisuus montessoripedagogiseen opetukseen ja kasvatukseen sekä edistää montessorimenetelmien käyttöä, soveltamista ja kehittämistä. Leikkikoulujen toiminta-ajatus, arvot ja käytännön toiminta perustuvat montessoripedagogiikkaan. (Helsingin Montessori-yhdistys ry.) Haastateltavat työskentelevät lapsiryhmissä, joissa lasten iät vaihtelevat kolmevuotiasta esikouluikäisiin. Lapsia ryhmissä on 21, tasapuolisesti tyttöjä ja poikia.

Tutkimusta suunnitellessa konsultoimme leikkikoulujen johdon kanssa, jotta tutkimuksen toteuttamisvaihe häiritsisi tai haittaisi organisaatioiden päätehtävän toteuttamista mahdollisimman vähän. Sovimme aikataulut heidän ehdoillaan ja kerroimme heille tarkasti mitä aioimme tehdä leikkikouluissa. Pyrimme siihen että toimintamme olisi mahdollisimman läpinäkyvää ja että leikkikouluilla olisi tarvittaessa mahdollisuus ehdottaa muutoksia tapaamme toimia leikkikouluissa.

3 Sosiaaliset taidot ja tapakasvatus

Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot ovat kaksi eri asiaa, jotka tulee erottaa toisistaan. Lapsi voi olla täysin riippuvainen muiden seurasta, mutta ei osaa kuitenkaan toimia niin että tulisi heidän kanssaan toimeen. Toisenlaisessa tapauksessa lapsella voi olla taito tulla muiden kanssa toimeen, mutta tästä taidosta huolimatta hän on haluton olemaan muiden seurassa. Sosiaalisuus on synnynnäinen temperamentin piirre, se voidaan määrittellä esimerkiksi tarkoittamaan sitä, miten palkitsevaa lapselle on olla muiden seurassa. Temperamentti on persoonallisuuden pohja, se koostuu erilaisista valmiuksista sekä taipumuksista, jotka eivät ole vielä persoonallisuutta, mutta ovat tyypillisiä henkilölle itselleen. Nämä erottavat henkilön muista tehden hänestä yksilön. (Keltikangas-Järvinen 2010: 17, 28, 30, 36.)

Sosiaalisilla taidoilla tarkoitetaan henkilön taitoa tulla toimeen muiden ihmisten kanssa. Tämä taito on riippumaton siitä, miten seurallinen kyseinen henkilö on. Sosiaaliset taidot tulevat kokemuksen sekä kasvatuksen kautta, eli lasten sosiaaliset taidot kehittyvät ympäristön ja nimenomaan aikuisten antamasta palautteesta. On hyvä huomioida se, että lapsen sosiaalisuus siis ei itsessään johda vielä mihinkään, vaan se saa aikuisessa aikaan reaktion, millä puolestaan on monia pitkälle ulottuvia seurauksia lapsen kehityksessä. (Keltikangas-Järvinen 2010: 17, 18, 38.) Kalliopuskan (1995) mukaan sosiaalisiksi taidoiksi luetaan muun muassa itsekontrolli, ristiriitojen välttäminen, ratkaisujen kehittäminen, auttaminen ja konfliktien hallinta kuten myös joskus vuorovaikutustaidoiksi eriteltyt aktiivinen kuunteleminen, toisen tunteiden huomioiminen ja hyväksyminen, empatia. (Kalliopuska 1995: 8).

Kauppilan (2011) mukaan sosiaaliset taidot pitävät sisällään opittuja ja sosiaalisesti hyväksytyjä käyttäytymismalleja. Lapsi ei omaksu sosiaalisia taitoja luonnostaan vaan tarvitsee siihen apua ja opetusta. Varhaislapsuudessa opitut sosiaaliset taidot auttavat rakentamaan vankan pohjan sosiaalisissa suhteissa onnistumiselle myöhemmin. Sosiaaliset taidot kehittyvät lapsen harjoittellessa opittua ja saadessaan palautetta toiminnastaan. Lapsen aikaisemmat kokemukset vaikuttavat siihen, miten hänen sosiaaliset taitonsa kehittyvät. Mallioppimisen tärkeys korostuu, sillä suuri osa sosiaalisista taidoista opitaan ympäristöä tarkkailemalla. Sosiaalisten taitojen kehittymiseksi lapsi tarvitsee taitoja harjoitellessaan onnistumisen kokemuksia muiden lasten sekä vanhempien ja muiden aikuisten kanssa toimiessaan. Sosiaalisten taitojen opettamisessa lapsille on

huomioitava sellainen taso, jota voidaan pitää kohtuullisena lapsen sosiaalisessa käyttäytymisessä ottaen huomioon yksilölliset piirteet, kypsyytaso sekä ikä. Sosiaalisten taitojen oppimisessa on tärkeää saada tarpeeksi mahdollisuuksia harjoitteluun ja toistoon. (Kauppila 2011: 125–126, 129–135, 139, 142, 147.)

3.1 Sanalliset sekä sanattomat sosiaaliset taidot

Sosiaaliset taidot voidaan jakaa sanattomiin sekä sanallisiin taitoihin. Sanattomiin sosiaalisiin taitoihin kuuluvat esimerkiksi mielenkiinnon kohdistaminen ja osoittaminen toisille, yhdessä toisten kanssa katsominen, kuunteleminen sekä eläytyminen. Lapset voivat esimerkiksi katseillaan osoittaa kiinnostusta ja erilaisilla ilmeillään kiinnittää toisten huomiota. He pystyvät tulkitsemaan kehon asentoja sekä eleitä ja käyttämään viestien lähettämiseen ilmekieltä. Jo varhain lapsille kehittyy mahdollisuus matkia toisten käyttäytymistä esimerkiksi roolipelien muodossa. Lapsilla on tietoisuus siitä, miltä ihmiset näyttävät sekä kuinka he käyttäytyvät. Lasten sosiaalisiin taitoihin on luettu myös se, että lapsilla on kyky kuunnella sekä toimia järkevien ohjeiden mukaisesti. (Kauppila 2011: 136.)

Lasten sanallisiin sosiaalisiin taitoihin kuuluu esimerkiksi se, että lapset osaavat ilmaista omia mielipiteitään. Lapset voivat sanoa, mistä he tykkäävät ja mistä eivät, mitä he haluavat sekä mitä eivät halua. Lapset osoittavat toiminnassaan kykyä tehdä erilaisia valintoja sosiaalisissa tilanteissa. Heille kehittyy vähitellen sosiaalinen kyky aloittaa keskustelu, pitää sitä yllä sekä lopettaa keskustelu ottaen samalla huomioon ne kenen kanssa he keskustelevat. Lapset osaavat myös ilmaista omia mielipiteitään keskustelun aiheista. Näin kehittyy kyky sosiaaliseen vastavuoroisuuteen. Lapsille kehittyy taito ystävystyä toisten kanssa. Jo varhain lapsilta odotetaan sitä, että he osaavat ilmaista sen, mistä he eivät pidä ja mistä he pitävät. Lapsille kehittyy tilannekohtainen viestintäkyky, mikä ilmenee siinä että he oppivat ilmaisemaan itseään eri tavalla kotona kuin päivähoitossa. (Kauppila 2011: 136–138.)

3.2 Sosiaalisten taitojen eettinen ja moraalinen näkökulma

Pikkulapsi elää sosiaalisten taitojen kokeilujen aikaa. Ryhmässä sekä kotona lapsi saa tähän kokeiluunsa erilaisia malleja. Toimiessaan ryhmässä lapsi löytää itsestään uusia asioita, kykyjä sekä tunteita. Toiminnan ja leikin avulla lapsi harjoittelee sosiaalisia tai-

toja. Tärkeää on kiinnittää huomiota, että lapsen positiivinen käyttäytyminen vahvistuu hänen toimiessa erilaisissa tilanteissa. (Jarasto - Sinervo 2001: 163–164.)

Keltikangas-Järvisen (2010) mukaan sosiaalisia taitoja tarkastellaan yleensä kognitiivisinä taitoina. Puhutaan tilanteiden selvittämisestä, ongelmanratkaisusta sekä erilaisten vaihtoehtojen löytämisestä. Helposti saattaa unohtua, että sosiaalisiin taitoihin liittyy aina kiinteästi eettinen ja moraalinen näkökulma. Ei ole riittävää, että valittu toimintatapa on tehokas ja toimiva, teon ja toiminnan täytyy myös olla moraalisesti ja eettisesti hyväksyttävä. Tässä kohtaa kasvatusta on tärkeässä roolissa, sillä lapsi kyllä löytää ilman kasvatusta tehokkaan keinon selviytyä ryhmässä ja tovereiden seurassa, mutta keinot eivät ole välttämättä eettisesti hyväksyttäviä. Aggressio saattaa olla monessa tilanteessa lasten mielestä kaikkein tehokkain keino, koska lapsi voi sillä saada nopeasti haluamansa asian. Kun taas sosiaalisesti rakentava käytös saattaa viedä päämäärään huomattavasti hitaammin ja joskus ei ollenkaan. Tämä on syy miksi sosiaalisesti toivottava käytös ei suoraan valikoidu itsestään lapsen käytökseksi, vaan joskus kasvattaja joutuu käymään pitkiä vaiheita lapsen kanssa läpi, jotta lapsen käytös tulee sellaiseksi, että yhteisökin sen hyväksyy. Tämä ei tarkoita sitä että lapsi oli luonnostaan aggressiivinen, vaan sitä, että aggressio on tehokas ja helppo malli ratkaista ongelmat. Aggression käyttäminen on usein hetkellisesti tehokkaampaa kuin yleisesti hyväksytty sosiaalinen käytös, ja aggressiivisen käytöksen haitat tulevat näkyviin vasta viiveellä. Ne sosiaaliset taidot jotka lapsi on omaksunut, näkyvät myöhemmin hänen kykynä arvostaa ja kunnioittaa muita, kykynä ottaa huomioon muiden oikeudet sekä kykynä käyttäytyä sovittujen sääntöjen mukaan. (Keltikangas-Järvinen 2010: 23–24.)

3.3 Hyvät tavat sosiaalisten taitojen perustana

Hyvillä tavoilla tarkoitetaan opinnäytetyössä hyviä käytöstapoja montessoripedagogiikan viitekehyksessä. Montessoripedagogiikan mukaan hyvät tavat ja niiden toteutuminen arjessa ovat lapsen sosiaalisten taitojen perusta. Tapakasvatuksen avulla pyritään vahvistamaan ja tukemaan lapsen sosiaalisten taitojen kehitystä. Hyviin tapoihin sisältyy olennaisesti toisten arvostaminen ja huomioon ottaminen, sekä kasvu- ja elinympäristön kunnioittaminen. Montessoripedagogiikan käytännön elämän osa-alueeseen kuuluvat hyvät tavat -harjoitukset (eng. grace and courtesy). Hyvien tapojen harjoituksilla harjoitellaan sitä, miten tietyissä sosiaalisissa ryhmissä käyttäydytään eri tilanteissa. Nämä taidot eivät ole periytyviä vaan kulttuurisidonnaisia. Esimerkkinä näistä taidoista

on silmiin katsominen tervehtiessä sekä kätellessä, tämä on meidän kulttuurissamme tärkeä asia kun hyviä tapoja harjoitellaan.

Montessorin mukaan lapsi on herkkä omaksumaan hyviä tapoja ensimmäisenä kehityskautena (0–6v), erityisesti 2,5–5 -vuoden ikäisenä ja ne ovat yhteydessä kielelliseen ja liikkeen koordinaation herkkyyksikseen. Lapsi on silloin kiinnostunut erilaisista liikkeistä ja oman kehon hallinnasta. Lasta kiinnostaa oman kulttuurin sosiaaliset tavat joita hän huomaa muiden harjoittelevan ympärillään. (Hayes – Höynälänmaa 1985: 43–44).

Hyvien tapojen oppiminen on aikaa ja harjoittelua vaativa prosessi, lapsi tarvitsee tukea sopeutuakseen oman kulttuurinsa sosiaalisiin tapoihin, kehittääkseen hyviä käytöstapoja ja tahdikkuutta. Montessori-leikkikoulussa lapsen roolimalleina toimivat toiset lapset ja aikuiset. Montessoripedagogiikassa lapsiryhmän keskeinen vuorovaikutus on oppimisen kannalta tärkeä ja ilmenee monitasoisena. Lapsi omaksuu uutta tarkkailemalla ja matkimalla toisia, montessoriympäristössä tämä tapahtuu luonnollisesti, toisen lapsen tekemä työ on suora vertailukohta lapsen ajatus- ja oppimisprosessille. Valmistelun ympäristön ja montessorivälineiden avulla vaikeatajuisista käsitteistä tulee konkreettisia. Itse tekemällä ja kokeilemalla lapsi oivaltaa abstraktin käsitteen konkreettisella tavalla. (Lillard 2008: 195–198.)

Lapsi omaksuu myös sosiaalisen käytöksen kun hän havainnoi sekä matkii muita ihmisiä. Hyvien tapojen oppiminen on tärkeä osa Montessoripedagogiikkaa. Hyvät tavat - tehtäviä ovat esimerkiksi tervehtiminen, anteeksipyyttäminen, tuolin siirtäminen mahdollisimman hiljaisesti, toisen matosta ohi käveleminen ilman että rikkoo vahingossa toisen työn, kohtelias pyytäminen, kohtelias keskeyttäminen, lahjan antaminen ja vastaanottaminen, ruuan tarjoaminen ja hyvät pöytätavat yleisestikin, nenän niistäminen ja niin edelleen. Poiketen muista tehtävistä hyviä tapoja voidaan esitellä koko ryhmälle samanaikaisesti. (Lillard 2008: 199). Montessorikasvatuksen tavoitteena on kokonaisen ihmisen kasvattaminen, eikä vain lapsen älyllinen kehitys. Hyvien tapojen harjoitukset auttavat vahvistamaan lapsen minäkäsitystä ja lisäävät lapsen varmuutta siitä, että hän pystyy huolehtimaan itse omista tarpeistaan.

Lapsen kehittyessä hän oppii suhtautumaan omaan toimintaansa vastuuntuntoisesti. Lapsi oppii vähitellen reagoimaan toiminnassaan niin että hän osaa ottaa myös muut huomioon, eli lapsen toimet muuttuvat reaktiivisista ympäristöön mukautuviksi. Kun

lapsi omaksuu tietoa ja tietoisuus muista ihmisistä lisääntyy, hän kehittää samalla empatiaansa ja alkaa sovittaa omaa vastuuntuntoa suhteessa ryhmään ja omaan tahtoon ja valintoihin.

3.4 Aikuisen rooli tapakasvattajana

Tapakasvatus määritellään Hirsjärven (1983) mukaan muun muassa kasvatukselliseksi ohjaukseksi, jolla pyritään auttamaan lasta ymmärtämään hyvien tapojen merkitys ihmissuhteiden muodostumisen ja niiden säilymisen kannalta. Tapakasvatus edistää lapsen sosiaalisten taitojen kehittymistä ja valmentaa niitä käytännön taitoja joita lapsi tarvitsee aikuistuuksaan ja toimiessaan eri yhteisöissä. (Hirsjärvi 1983: 183.)

Tapoja opitaan ja välitetään sekä tiedostetusti että tiedostamatta. Lapset pyrkivät oppimaan erityisesti niiltä ihmisiltä joihin he luottavat, ja hyvien tapojen alkeet opitaan jo varhaisessa vaiheessa esimerkiksi omilta perheenjäseniltä. (Uddenberg 1986: 339.)

Yhteistyökumppanina toimivan montessori-leikkikoulun varhaiskasvatussuunnitelmassa mainitaan erikseen, että hyviä käytöstapoja harjoitellaan esimerkiksi ryhmätilanteissa etukäteen, jotta lapsi hahmottaisi miten joissakin tilanteissa on hyvä toimia. Aikuinen on luonnollisesti mallina lapselle. (Herttoniemenrannan Montessori-leikkikoulu 2013:12–13.)

Järvinen (2008) on tutkinut luokanopettaja opiskelijoiden käsityksiä hyviin tapoihin kasvattamisesta. Tutkimuksessa kävi ilmi, että tapakasvatusta pidettiin tärkeänä erityisesti sosialisoinnin ja toisten ihmisten huomioimisen kannalta. Tapakasvatuksella nähtiin yhteiskunnallisesti merkittävä asema ja sen vastuun ajateltiin jäävän yhä enemmän erityisesti opettajille. Samalla kouluissa todetaan esiintyvän paljon huonoa käytöstä, mikä ilmenee muun muassa väkivaltana ja huuteluna. (Järvinen 2008.) Tutkimus ilmentää mielestämme sitä, että hyvin tapojen opiskeluun tulisi ehdottomasti panostaa jo varhaiskasvatuksessa ja kasvattajilla yleensä on suuri merkitys käytöstapojen välittämisessä ja niitä velvoittaessa.

Yhteistyö-leikkikoulujemme varhaiskasvatus suunnitelmissa mainitaan aikuisen vastuu lapsen kokonaisvaltaisesta kehityksestä. Aikuisen vastuulla on myös tilan järjestäminen sellaiseksi, että lapsella on siellä rauha oppia. Suunnitelmassa tulee esille se, että ai-

kuinen on lapsen linkki ympärillä vallitsevaan maailmaan. (Herttoniemenrannan Montessori-leikkikoulu 2013: 12–13.)

4 Opinnäytetyön tutkimusasetelma

Tekemämme opinnäytetyö on laadullinen eli kvalitatiivinen. Aineisto on kerätty teema-haastattelemalla leikkikoulujen työntekijöitä ja videohavainnoimalla lapsia heidän arkisissa toiminnoissa. Käytimme työssämme sekä haastatteluja, että havainnointia saadaksemme tuloksista mahdollisimman monipuoliset ja laajat. Perehtymällä montessori-pedagogiikan teoriaan ja syventämällä tietoamme varhaiskasvattajien haastatteluilla, pystyimme määrittelemään 2jutapakasvatuksen sisällön ja tavoitteet montessori-leikkikouluissa. Sisällön ja tavoitteiden pohjalta pystyimme havainnoimaan videoaineistosta aikuista tapakasvattajana ja hyvien tapojen näkymistä lasten arjessa. Tarkoituksena oli saada tietoa lasten tapakasvatuksesta varhaiskasvattajien näkökulmasta. Selvitimme miten varhaiskasvattajat toteuttavat toiminnassaan määrittelemiään tapakasvatustavoitteita ja näkyivätkö hyvät tavat lasten toiminnassa.

Tutkimuskysymyksemme ovat:

- Miten varhaiskasvattajat tukevat lasten hyviä tapoja montessori-leikkikoulun arjessa?
- Kuinka hyvät tavat näkyvät lasten toiminnassa montessori-leikkikoulussa?

Ensimmäisen tutkimuskysymysten tuloksista voidaan päätellä, millä tavalla aikuiset tukevat lasten tapakasvatusta. Tarkoituksena on selvittää, täytyvätkö varhaiskasvattajien määrittelemät kasvatustavoitteet heidän työskennellessä lasten kanssa. Toinen tutkimuskysymyksemme liittyy lasten hyviin käytöstapoihin. Havainnoinin avulla pyrimme selvittämään näkyvätkö lasten toiminnassa hyvät tavat sellaisena, kuin ne montessoripedagogiikassa ja varhaiskasvattajien tavoitteissa määritellään.

Tutkimme kyseistä aihetta, koska olimme kiinnostuneita hyvistä käytöstavoista ja lasten hyvien käytöstapojen tukemisesta varhaiskasvatuksessa. Erilaisten näkökulmien tutkiminen, sekä avaaminen ja merkitysten etsiminen on olennaista varhaiskasvatustyön laadun, kehittämisen ja vaikuttavuuden kannalta. Lillard ja Else-Quest (2006) ovat tehneet tutkimuksen jonka tuloksissa tulee esille, että montessorilapset ovat hyvin kehittyneitä sosiaalisissa taidoissa, päättelykyvyssä, oikeudenmukaisuudessa ja reiludessa. Tutkimuksen mukaan he osallistuvat todennäköisemmin emotionaalisesti positiiviseen leikkiin kuin rajuihin ja aggressiivisiin leikkeihin. Kouluikään tultuaan he pystyivät löytämään enemmän positiivisia ratkaisuja sosiaalisesti haastavissa tilanteissa. (Lillard -

Else-Quest 2006.) Tämä tutkimus myös herätti kiinnostuksemme hyvien tapojen tarkasteluun montessoripedagogiikan viitekehyksessä.

4.1 Prosessin kuvaus

Opinnäytetyömme lähtökohtana oli itseämme kiinnostava sekä ajankohtainen aihe. Otimme yhteyttä yhteistyökumppaneihin joiden kanssa pohdimme ja muodostimme työn varsinaisen aiheen sekä kehittämistehtävän. Otimme selvää aikaisemmista aiheeseen liittyvistä tutkimuksista ja perehdyimme montessoripedagogiikkaan. Tämän jälkeen kirjoitimme työmme teoriaosuuden. Sovimme haastatteluista ja lähetimme vanhemmille lupalaput videokuvausta varten päiväkodin kautta. Haastattelimme neljää montessori-leikkikoulun työntekijää joista montessoriohjaajia oli kaksi, yksi lastentarhanopettaja ja lastenohjaaja. Tämän jälkeen litteroimme tallennetut haastattelut. Videokuvassimme havainnointiaineiston leikkikouluissa kolmena eri päivänä. Kuvassimme lasten sekä aikuisten työskentelyä, vapaata leikkiä sekä ruokailutilanteita. Kuvamateriaalia tuli yhteensä noin 9 tuntia. Tallensimme aineiston henkilökohtaiseen Dropbox verkkopalveluun, jonka avulla videotallenteita pystyi siirtämään tietokoneelta toiselle turvallisesti. Tämä mahdollisti sen että pystyimme jokainen katsomaan videotallenteita kotona.

Haastatteluaineiston analysoinnin jälkeen laadimme haastattelujen tulosten ja montessoripedagogiikan teorian pohjalta havainnointirungon. Analysoimme videoaineiston havainnointirunkoa käyttäen, ensin jokainen erikseen ja sen jälkeen yhdessä. Aineistanalyysin perusteella kokosimme tulokset, vedimme johtopäätökset ja rakensimme pohdinnan.

4.1.1 Teemahaastattelu

Tekemämme teemahaastattelun tarkoitus oli saada tietoa siitä, kuinka opinnäytetyömme yhteistyöleikkikoulujen kasvatushenkilökunta itse määrittelee omat kasvatustavoitteensa. Tämän jälkeen tarkastelimme vastaavatko kyseisten montessori-leikkikoulujen varhaiskasvattajien tavoitteet montessoripedagogiikan mukaisia kasvatustavoitteita. Haastatteluiden avulla saadut kuvaukset kasvatustavoitteista sekä montessoripedagogiikan sisäiset kasvatustavoitteet toimivat pohjana sille, mitä asioita pyrimme myöhemmin videon avulla havainnoimaan. Tällä tavoin pystyimme keskittymään vide-

oinnin analysoinnissa niihin aikuisten ja lasten toimintoihin, jotka ovat mielestämme oleellisia tarkastella tapakasvatuksen toteutumisessa ja näkymisessä. Teemahaastattelurunko oli tehty montessoripedagogiikan kasvatustallien ja tapakasvatuksen näkemysten pohjalta.

Päädyimme teemahaastatteluun koska sen etuna on aineiston keräämisen joustavuus. Aiheiden järjestystä pystyy tarvittaessa vaihtelevaan ja tulkitsemaan monipuolisemmin kuin kyselylomaketta. Teemahaastattelu rakennetaan keskeisten teemojen ympärille, joiden kautta keskustelu etenee. Haastattelu on vapaampaa ja tuo varhaiskasvattajien äänen kuuluviin. Teemahaastattelun hyviin puoliin kuuluu se, että keskeisiä ovat ihmisten tulkinnat ja merkitykset asioista ja että asioiden merkitykset muodostuvat vuorovaikutuksessa. (Hirsjärvi - Hurme 2011: 48.)

Ennen haastattelun toteutumista perehdyimme aiheen keskeiseen käsitteistöön ja aikaisempiin tutkimuksiin. Lisätäksemme opinnäytetyön luotettavuutta teimme koehaastattelun. Koehaastattelun tarkoitus on kokeilla haastattelurungon, aihepiirien järjestyksen ja kysymysten muotoilun toimivuutta sekä saattaa ne lopulliseen muotoonsa. (Hirsjärvi - Hurme 2001: 57).

4.1.2 Haastatteluaineiston käsittely ja analysointi

Haasteluaineiston keräämiseen käytettiin teemahaastattelua. Tallensimme haastattelut nauhurille, nauhurin käyttämiseen pyysimme etukäteen haastateltavilta luvan. Litteroimme haastattelut eli purimme ne kirjalliseen muotoon Word-tekstinkäsittelyohjelmalla.

Laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmänä pidetään sisällönanalyysiä. Aineistoa tarkastellaan eritellen, eroja ja yhtäläisyyksiä etsien ja tiivistäen. Sisällönanalyysin avulla pyritään tiivistämään tutkittu asia, joka kytkee tulokset ilmiön laajempaan asian yhteyteen ja aihetta koskeviin muihin tutkimustuloksiin. Sisällönanalyysi voidaan jakaa aineistolähtöiseen, teorialähtöiseen sekä teoriasidonnaiseen analyysiin. (Tuomi - Sarajärvi 2012: 91, 105.) Käytimme työssämme haastatteluaineiston analysoinnissa teoriaohjaava sisällönanalyysimenetelmää. Teoriaohjaava sisällönanalyysi etenee muuten kuin aineistolähtöinen analyysi, mutta teoriaohjaavassa teoreettisia käsitteitä ei luoda

aineiston pohjalta, vaan ne heijastetaan jo valmiiseen teoriaan ja analyysin edetessä aineistoa sovitetaan teoriaan sopivaksi. (Tuomi - Sarajärvi 2012: 117).

Aineiston analysoimisen aloitimme lukemalla aineisto moneen kertaan, saadaksemme siitä mahdollisimman hyvän kokonaiskuvan. Jokainen kävi aineiston läpi ensin yksin ja teki niistä muistiinpanoja. Tämän jälkeen keskustelimme siitä, millaisia havaintoja olimme tehneet aineistosta. Keskustelun jälkeen kävimme aineiston läpi vaihe vaiheelta.

Analyysituloksista määritellyt teemat olivat yhteneväisiä teemahaastattelurungon teemojen kanssa, näin analyysimme ei ollut puhtaasti aineistolähtöinen vaan aineisto liitettiin aiempiin teoreettisiin käsitteisiin. Analyysin teemoiksi nousivat 1. Montessoripedagogiikka työvälineenä ja tapakasvatus 2. Sosiaaliset taidot ja hyvät tavat. Tehdessämme analyysia pidimme tutkimuskysymyksiä analyysin rinnalla, näin varmistimme sen että tulokset vastasivat tutkimuskysymyksiimme.

4.1.3 Aineistokeruumenetelmänä videointi ja havainnointi

Arkipäivän havainnot eivät kelpaa tieteelliseen tutkimukseen, vaan tieteellisen tutkimuksen havainnointi on aina järjestelmällisempää, suunnitellumpaa ja kriittisempää. Havainnoinnin avulla kerätään siis aineistoa ja tuotetaan samalla uusia havaintoja. (Vilkka 2006:5).

Tarkkaa havainnointia varten täytyy lähes poikkeuksetta tehdä havainnointia määrittävä havainnointisuunnitelma, jossa on etukäteen teoriapohjan avulla määritelty, mihin asioihin tulee havainnoinnissa erityisesti huomiota kohdistaa ja mitä voi pitää oleellisena. Aktiivista sekä huolella ja hyväksytyjen metodien mukaan tehtyä havainnointia kutsutaan observoinniksi. (Vilkka 2006: 8–14.)

Eskolan ja Suorannan (2001) mukaan havainnoija ei välttämättä huomaa kaikkea merkityksellistä, vaan tärkeitä asioita saattaa jäädä näkemättä. Lisäksi havainnoijan oma virkeystaso ja mieliala saattavat vaikuttaa havaittuihin asioihin. (Eskola, Suoranta 2001: 102). Videoinnin käyttö havainnoinnin tukena mahdollisti sen, että kuvattuihin tilanteisiin voitiin palata ja syventyä useamman kerran ja näin oli mahdollista tehdä uusia tärkeitä havaintoja.

Tässä opinnäytetyössä käytimme aineistonkeruussa apuna havainnointia ilman varsinaista osallistumista, eli havainnoija tarkastelee tilannetta ja toimintaa niiden ulkopuolelta. (Eskola, Suoranta 2001:100–101). Vilka (2006) määrittelee seitsemän havainnoinnin kohdetta: materiaalsen ympäristön, taloudellisen ympäristön, sosiaalisen ympäristön, kulttuurisen ympäristön, semanttisen ympäristön, ihmisympäristön ja ihmisen toimintaympäristön. Opinnäytetyö keskittyy ihmisympäristön ja ihmisen toimintaympäristön havainnointiin. Vilka määrittelee nämä havainnoinnin kohteet seuraavasti: Ihmisympäristö havainnoinnin kohteena tarkoittaa huomion suuntaamista ihmisten välisen vuorovaikutuksen väliseen laatuun ja ihmisten muodostamien roolien välisiin suhteisiin. Ihmisen toimintaympäristö määritellään sen mukaan, millaisista osa-alueista toiminta ympäristössä koostuu ja millä tavalla nämä toiminnot muodostuvat. (Vilka 2006: 18–21.)

Kyselyiden ja haastatteluiden avulla on mahdollista saada selville henkilöiden ajatuksia. Mutta kyselyt ja haastattelut eivät anna välttämättä kuvaa todellisista tapahtumista. Havainnoinnin avulla voidaan saada suoraa, välitöntä tietoa yksilön, ryhmän tai organisaation toiminnasta sekä käyttäytymisestä. Havainnointi on hyvä menetelmä esimerkiksi vuorovaikutuksen tutkimisessa kuin myös vaikeasti ennakoitavissa ja nopeasti muuttuvissa tilanteissa. Se sopii silloinkin kun tutkittavilla on kielellisiä vaikeuksia, esimerkiksi lapset, joiden kielellinen kehitys ei ole vielä riittävä sanallisen ilmaisuun. (Hirsjärvi - Remes - Sajavaara 1997: 207–208.)

4.1.4 Videotallenteiden käsittely ja analysointi

Opinnäytetyömme tutkimusmateriaali koostuu haastatteluiden lisäksi leikkikoulussa videoiduista lasten sekä aikuisten toiminnasta litteroiduista videomateriaalista. Videoidimme kolmena päivänä kolmella eri videokameralla. Saimme näin kerättyä hyvin aineistoa opinnäytetyöhömmme. Videomateriaalin analyysin tukena käytimme havainnointirunkoa. Laadimme havainnointirungon peilaten sitä teoriaohjaavasti montessoripedagogiikan sisäisiin malleihin sekä aikaisemmin tehtyjen leikkikoulujen kasvatushenkilökunnan teemahaastatteluiden tuloksiin. Havainnointirunkoon listasimme niin aikuisten kuin lasten toiminnasta havainnoitavat ilmiöt.

Jokaiseen ilmiöön liittyen olemme opinnäytetyöhön litteroineet lyhyitä videonäytteitä. Litteroinnin aikana katsoimme jokaisen videonäytteen ensin kokonaan läpi jonka jälkeen pysäytimme videon kirjoittaaksemme mitä olimme havainneet. Lopuksi katsoimme näytteen uudelleen varmistaaksemme, oliko jotain olennaista jäänyt huomaamatta. Jokaisella tallenteella oli oma koodinsa, jonka kirjoitimme aina muistinpanojen loppuun. Tämä helpotti niiden tallenteiden, jotka herättivät enemmän keskustelua, uudelleen katsomisen yhdessä. Koska tätä opinnäytetyötä oli tekemässä kolme henkilöä, meillä oli mahdollisuus saada useampi eri näkökulma saman tilanteen havainnointiin. Toiminnan videoiminen mahdollisti sen että pystyimme kaikki kolme palaamaan tilanteisiin jälkeinpäin. Tällä tavalla saimme jokaisen näkökulmat selkeästi esiin ja havainnoisimme tarkempia. Videonäytteiden litteroinnissa keskityimme olennaiseen havaintorungon mukaan.

5 Opinnäytetyön eettisyyden ja luotettavuuden arviointi

Opinnäytetyöprosessin eri vaiheissa huomioimme tarkasti seuraavia eettisiä asioita, kuten tutkimuslupaan liittyvät kysymykset, aineiston keruuseen liittyvät ongelmat, lasten yksityisyyteen eli anonymiteettiin ja luottamuksellisuuteen liittyvät ongelmat, osallistumiseen liittyvät ongelmat sekä tutkimuksen tiedottamiseen liittyvät eettiset ongelmat. (Eskola - Suoranta 2008: 52).

Meillä opinnäytetyön tekijöinä on samanlainen vaitiolovelvollisuus kuin muillakin sosi-
aali- ja terveysalalla työskentelevillä. Tutkimuslupien hankkimisen ensimmäisenä eetti-
senä askeleena haimme kirjalliset luvat lasten vanhemmilta, jotka palautettiin päiväko-
din kautta. Kuvasimme kirjeessä lyhyesti mutta kattavasti ja ymmärrettävästi mitkä ovat
opinnäytetyön tavoitteet sekä käytettävät menetelmät. Kerroimme miten tietoja tullaan
käsittelemään ja tuloksia raportoimaan sekä kuinka tullaan takaamaan ja turvaamaan
lasten sekä perheiden anonymiteetti, se ettei lapsia tunnisteta eivätkä ulkopuoliset saa
opinnäytetyön missään vaiheessa alkuperäisaineistoa. Opinnäytetyön valmistuttua
videotallenteet sekä haastattelut hävitetään asianmukaisella tavalla. Lapsille kerrottiin
tutkimuksesta heille ymmärrettävällä tavalla.

Lapsella itsellään on oikeus kieltäytyä, vaikka päätösvalta lasten osallistumisesta tut-
kimukseen on aina huoltajilla. Lapsiin kohdistuvissa tutkimuksissa on tärkeintä, ettei
lasten hyvinvointi ja terve kehitys vaarannu. Opinnäytetyöprosessin tietojen käsittele-
misessä on kaksi keskeistä käsitettä, jotka ovat luottamuksellisuus ja anonymiteetti.
(Ruoppila ym. 1999: 26–46).

Haastattelun teemoja ei annettu etukäteen haastateltaville, koska he olisivat voineet
valmistautua haastatteluihin ja näin vaikuttaa vastausten sisältöön sekä tuloksiin.
Haastattelua tehdessämme kysyimme haastateltavilta luvan haastattelujen nauhoituk-
seen, sekä korostimme heidän pysyvän tunnistamattomina. Kerroimme käsittelevämme
saamamme materiaalin luottamuksellisesti sekä korostimme, että aineisto hävitetään
opinnäytetyön valmistuttua. Kerroimme kohdepäiväkotien henkilökunnalle sekä lasten
vanhemmille, että valmis opinnäytetyö tallennetaan Theseus -tietokantaan, josta sen
voi käydä lukemassa.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta voidaan määritellä uskottavuudella, siirrettävyy-
dellä, varmuudella ja vahvistuvuudella. Uskottavuus pitää sisällään sen, vastaavatko

tutkijoiden tulkinnat ja käsitteellistykset tutkimuskohteiden käsityksiä. Siirrettävyydellä tarkoitetaan tutkimustulosten mahdollisuutta siirtää ne vastaavan kaltaiseen ympäristöön. Luotettavuuden kannalta on tärkeää, että emme ylitulkitse näkemäämme, vaan kirjoitamme vain selvästi havaittavissa olevia asioita. Esimerkiksi, jos lapsi hymyilee videomateriaalissa, emme päätele hänen olevan iloinen, vaan pyrimme vain toteamaan tosiasiat sellaisina kuin ne ovat, eli tässä tapauksessa kertoisimme vain lapsen hymyilleen. Tällä pyrimme välttämään omien tulkintojen tekemistä, jotta lukijalla on mahdollista seurata opinnäytetyötämme mahdollisimman autenttisesti. Teemme myös päätelmiä arvioinnissa, mutta nämä me selvästi erittelemme omina tulkintoinamme.

Tuomen ja Sarajärven (2012) mukaan laadullisen tutkimuksen sisäinen johdonmukaisuus pitää olla kunnossa, sillä tutkimusta arvioidaan kokonaisuutena. Tutkimuksessa pitää luotettavuuden kannalta selvittää muun muassa tutkimuksen kohde ja tarkoitus, oma sitoumus tutkijana, aineiston keruu, tutkimuksen tiedonantaja, aineiston analyysi, luotettavuus ja tutkimuksen raportointi. (Tuomi – Sarajärvi 2012: 140–141.)

Arvioidessamme työmme tuloksia, on otettava huomioon, että videoinnin käyttö havainnoin yhteydessä saattaa vaikuttaa havainnointikohteiden toimintaan. Videoinnin käyttöä havainnoinnissa voi katsoa ainakin kahdesta eri näkökulmasta. Sillä on saattanut olla vaikutusta tutkimusympäristömme toimintaan, mikä tuolloin vaikuttaa myös työn tuloksiin. Toisaalta videoinnin käyttö havainnoinnin tukena lisää työmme luotettavuutta. Havainnointi videoinnin avulla mahdollistaa työssämme sen, että analysoidessamme aineistoa, meillä on ollut mahdollisuus palata havainnointitilanteeseen niin monta kertaa kuin on ollut tarvetta. Etuna on myös se, että osa niistä asioista, jotka olisivat saattaneet jäädä huomaamatta puhtaan havainnoin aikana, on huomattu jälkikäteen aineistoon palatessa. Lisäksi olemme voineet vaihtaa useasti mielipiteitä videoissa havaituista tilanteista, jolloin tilanteet ovat saattaneet avautua uusista näkökulmista.

6 Opinnäytetyön tulokset

Työmme tulokset pohjautuvat laajaan aineistoon, jossa olemme hyödyntäneet sekä haastatteluista että havainnointia työn monipuolisuuden takaamiseksi. Haastatteluista saimme tietoa siitä, miten aikuiset itse määrittelevät tukevansa lasten hyviä tapoja montessori-leikkikoulun arjessa. Haastattelut olivat tärkeä osa työtämme, koska se loi perustan sille mitä meidän tuli videotallenteista havaita. Haastattelun sisällönanalyysimme tuotti kaksi pääluokkaa ja ne ovat yhteneväisiä teemahaastattelun teemojen kanssa. Nämä pääluokat vastaavat opinnäytetyön tutkimuskysymyksiin. Pääluokat ovat 1. Montessoripedagogiikka työvälineenä ja tapakasvatus 2. Sosiaaliset taidot ja hyvät tavat. Näiden pohjalta laadimme havainnointirungon videotallenteiden katseluun.

Ensin käsittelemme haastatteluaineiston tulokset pääluokkien avulla ja tämän jälkeen esitämme havainnointiaineiston tulokset. Haastattelutulosten raportoinnin tukena käytämme haastateltavien sitaatteja välittämään varhaiskasvattajien omia kokemuksia ja näkemyksiä omin sanoin kerrottuna. Siteerattaessa emme käytä haastateltavien oikeita nimiä. Havainnoin tuloksissa on suoria lainauksia havainnointiaineistosta.

6.1 Montessoripedagogiikka työvälineenä ja tapakasvatus

Haastatteluissa tuli esille että varhaiskasvattajat pitävät tärkeänä, että ympäristö on lapsen kehitystä tukeva ja sellainen, jossa lapsi pystyy toimimaan mahdollisimman itsenäisesti. Ympäristö pyritään rakentamaan lapsen tarpeita ja kehitystä huomioiden. Ympäristössä aikuinen tukee ja ohjaa lasta tarvittaessa. Montessoripedagogisessa oppimisympäristössä tapakasvatus näkyy kaikessa arjen toiminnoissa. Oppimisympäristö on hyviä tapoja tukevaa ja herkkyyksiausia huomioonottavaa. Ympäristössä pitää olla hyviä vaikutteita, sillä lapsi oppii mallista yleensä mielellään ja helposti. Lapset ja aikuiset huolehtivat oppimisympäristöstä yhdessä. Ympäristö tukee yhdessäoloa ja yhteisten sääntöjen noudattamista. Montessoripedagogiikassa painotetaan että oppimisympäristössä on työrauha esimerkiksi huomioimalla äänenkäyttöä ja rajaamalla omia työskentelyalueita sekä kunnioittamalla toisia ja ympäristöä.

Huolehditaan tavaroistaan ja viedään paikoilleen ja muutenkin kastellaan kukkia ja pyyhittää pölyjä. Tavallaan nekin on niitä hyviä tapoja. Jätetään tavarat, materiaalit niin että seuraavaan on kiva ne ottaa ja että ne on paikallaan. (Minna)

Varhaiskasvattajan mallin tärkeys ja heidän toiminta tulivat esille tärkeinä asioina leikkikoulun arjessa ja lasten kanssa toimiessa. Varhaiskasvattajat välittävät omalla toiminnallaan hyviä käytöstapoja ja pyrkivät sitä kautta tapakasvattamaan lapsia. Varhaiskasvattajat kiinnittävät huomiota esimerkiksi omaan tapaan puhua ja toimia rauhallisesti sekä kohteliaasti.

Se oma malli myöskin että ollaan aikuisena myöskin mallina lapselle. Eli ihan äänenkäytöstä lähtien niin pitää muistaa se että puhuu siltai sopivalla äänellä ja kävelee rauhallisesti, ei juosta täällä kun ei lapsetkaan juokse täällä..... kaikessa myöskin se malli täytyy näkyä. (Minna)

Tapakasvatusta toteutetaan esimerkiksi käytännön harjoitusten kautta kuten keskustelemalla kuinka erilaisissa tilanteissa olisi hyvä käyttäytyä, lisäksi lasten kanssa harjoitellaan hyviä vuorovaikutustaitoja ja toisen huomioonottamista. Ristiriitatilanteissa asiat selvitetään keskustelemalla. Jos tulee tilanne jossa lapset esimerkiksi tönivät toisiaan, selvitetään mitä tapahtui ja miten jatkossa voisi toimia, ettei tällaisia tilanteita tulisi. Hyvät tavat tuokioita pidetään läpi lukuvuoden, erityisesti niihin keskitytään lukuvuoden alussa, kun uusia lapsia aloittaa leikkikoulussa ja toiset palaavat kesälomalta.

Sitten ihan konkreettisesti meillä on myös sellaisia hyvien tapojen harjoituksia, että esimerkiksi ihan pienessä piirissä tai pienessä ryhmässä muutamien lasten kanssa joskus jopa koko ryhmän kanssa niin yhdessä ihan harjoitellaan konkreettisesti jotakin, vaikkapa kiitosta ja ole hyvä tai miten tervehditään toista tai mitä sanotaan kun joku vaikka ojentaa synttärilahjan niin miten sinä vastaat siihen. (Maija)

Montessoripedagogiikan määrittelemällä tavalla pyritään toiminnassaan aina lapsen omatoimisuuteen. Lapsilla on mahdollisuus ratkaista esimerkiksi ristiriitatilanteita itse ja harjoittaa vuorovaikutustaitojaan, mutta tarvittaessa varhaiskasvattaja puuttuu tilanteeseen. Varhaiskasvattajan tehtävänä on havainnoimalla tiedostaa se, milloin lapset tarvitsevat toiminnassaan aikuisen tukea ja vasta silloin puuttua tilanteeseen. Varhaiskasvattaja työskentelee jatkuvasti aktiivisena havainnoijana. Lapsia ohjataan pyytämään apua ja auttamaan toisia.

Niin totta kai mennään väliin, niin sitten keskustellaan jutellaan mikä siinä nyt oli, mikä sen konfliktin aiheutti ja miten siinä sitten toimitaan. Pyritään siihen, miten sen nyt sanoisi, ei nalkuteta vaan näytetään miten siinä tilanteessa olisi voinut toimia. Voidaan vaikka yhdessä harjoitella niiden parin lapsen kanssa vaikka, jos on jotain riitaa mitä siinä olisi voinut tehdä, miten sen olisi voinut ratkaista. (Pirkko)

6.2 Sosiaaliset taidot ja hyvät tavat varhaiskasvattajan näkökulmasta

Varhaiskasvattajat käsittävät että ympäristöstä huolehtiminen on osa hyviä käytöstapoja ja se liittyy toisen huomioon ottamiseen. Toisen huomioon ottamista on toisen työn kunnioittaminen ja työrauhan antaminen. Jos halutaan osallistua tai katsoa toisen työskentelyä tai leikkiä, siihen kysytään aina lupa toiselta. Toista kunnioitetaan antamalla työrauha toisen sitä halutessa. Haastatteluissa painotettiin yhteisiä sääntöjä, jotta kaikilla olisi mukava olla yhdessä.

Harjoitellaan sellaisia käytännön asioita, että toisen työtä ei häiritä. Jos joku työskentelee, käydään kohteliaasti kysymässä, että saanko tulla katsomaan. Jos toinen sanoo että ei nyt niin sitten ei mennä siihen häiritsemään. (Liisa)

Varhaiskasvattajat pitävät tärkeänä yksilöllisyyden kunnioittamista. Toisten kanssa on tärkeää oppia tulemaan toimeen huolimatta toisten ihmisten erilaisuudesta. Keskustelemalla voidaan opetella ottamaan huomioon toisten tunteet ja kuuntelemaan muita. Leikkikouluissa on perussäännöt toisten huomioimiseen ja kunnioittamiseen, joista puhutaan heti kun lapset aloittavat leikkikoulussa. Lapsia pyritään kannustamaan kaikkien huomioimiseen niin että kukaan ei jäisi ulkopuolelle esimerkiksi leikeissä. Leikkikoulussa pyritään siihen, että kaikki osallistuvat toisten auttamiseen ja vanhemmat lapset toimivat mallina nuoremmille lapsille.

Vanhemmat lapset ovat mallina pienemmille ja opastavat ja auttaa tarvittaessa, pienemmät lapset voivat kysyä apua tarvittaessa vanhemmilta lapsilta ja se on hirveän mieluisaa, yleensä varsinkin näille isommille lapsille ohjata ja auttaa näitä pienempiä. (Maija)

Kohteliaat käytöstavat joita ovat esimerkiksi kiittäminen, tervehtiminen, kohtelias pyytäminen, silmiin katsominen sekä anteeksi pyytäminen kuuluvat jokapäiväisiin tilanteisiin. Samoin lapset oppivat siirtymään ja antamaan toiselle tilaa tarpeen tullen, kun toinen sitä pyytää. Lapset harjoittelevat näitä kohteliaita käytöstapoja leikkikoulussa päivittäin.

...kiitos ja tervehtiminen, anteeksi pyytäminen on kanssa sellainen, mitä täällä melkein päivittäin käydään läpi. Sitten on ihan just nämä väistämiset ja muut. (Liisa)

6.3 Tapakasvatus ja hyvät tavat leikkikoulun arjessa

Videoissa näkyy kuinka varhaiskasvattajat käyttäytyvät johdonmukaisesti samanlaisissa tilanteissa. Aikuiset toimivat itse mallina erilaisissa tilanteissa esimerkiksi ruokailussa, liikkeessä sisätiloissa rauhallisesti, puhuessa muille aikuisille sekä lapsille kohteli-aasti.

Ruokailutilanteessa aikuinen pilkkoo oman ruokansa ja kehottaa lapsia tekemään samoin. Hän kertoo lapsille että on vaarallista laittaa kokonainen peruna suuhun. Aikuinen keskustelee rauhallisesti antaen myös muille suunvuoron. Hän myös sanoo että jokainen puhuu vuorollaan ja silloin muut kuuntelevat. Jos kaikki puhuvat yhtä aikaa kukaan ei kuule, hän vielä tähdentää. (video 00009)

Aikuinen ohjaa lasta erilaisissa tilanteissa missä lapsi tarvitsee tukea. Aikuinen pyrkii toiminnassaan antamaan lapsille aikaa ja tilaisuuden selvittää tilanteita itse. Videoissa on nähtävissä kuinka varhaiskasvattajat ovat tilassa ja seuraavat lasten toimintaa. Aikuinen seuraa lasten toimintaa jonkin aikaa enne kuin hän menee ohjaamaan lapsia. Joissakin tilanteissa aikuiset toimivat välittömästi. Lapsia ohjeistetaan äänenkäytössä ja ohjataan toimimaan rauhallisemmin. Aikuinen perustelee lapsille miksi hän pyytää heitä toimimaan rauhallisemmin.

Kolme poikaa istuvat lattialla ja pelaavat yhdessä lautapeliä. Kuitenkin kaksi poikaa ovat rauhattomia ja pelleilevät keskenään eivätkä keskity pelin kulkuun. Yksi poika yrittää saada toiset useaan otteeseen keskittymään pelin kulkuun, sanomalla pelataan nyt. Lopulta aikuinen tulee ja kehottaa poikia keskittymään peliin jos aikovat jatkaa pelaamista. Toinen pojista sanoo loukanneensa pänsä lattiaan. Aikuinen tutkii lapsen pään, sanoo myös pojille että jos pelaa rauhallisesti ei satu vahinkoja. Pojat jatkavat pelaamista ja peli sujuu. (video M2U00280)

Varhaiskasvattaja huolehtii siitä että tilassa kaikilla on halutessaan työrauha. Hän ohjaa tarvittaessa lapsia tilanteen mukaan niin että kaikilla on mahdollisuus keskittyä omaan tekemiseen.

Lapsi suuttuu toiselle kun toinen tulee kesken hänen toimintaansa ja ottaa häneltä pois työskentelyvälineen. Aikuinen ei puutu heti tilanteeseen. Lapsi palauttaa välineen hetken päästä mutta jää kuitenkin häiritsemään toisen työskentelyä kunnes aikuinen puuttuu asiaan. (video M2U00281)

Aikuinen ohjaa hyvien vuorovaikutustaitojen harjoittelemista erilaisissa tilanteissa. Asi-oista keskustellaan lasten kanssa kertomalla miten tilanteessa voisi toimia tarjoamalla vaihtoehtoisia tapoja sanoa sekä tehdä asiat.

Toinen lapsi huutaa toiselle ja käskee tämän mennä muualle, aikuinen menee puhumaan lapsille ja keskustelelee siitä miten toiselle puhutaan. Hän ohjeistaa molempia lapsia toimimaan toisella tavalla, niin että kenellekään ei tulisi paha mieli. Aikuinen neuvoo lasta antamaan lelu toiselle ja toista lasta puolestaan kiittämään silmiin katsoen. (video M2U00281)

Varhaiskasvattajat seuraavat jatkuvasti lasten toimintaa, lapsi voi valita tekemisensä itse ja päättää tekeekö sen yksin vai kaverin kanssa.

Lapsi näyttää peliä muille ja kysyy kuka haluaisi pelata tätä hänen kanssaan, yksi lapsista vastaa että minä ja lapset yhdessä aloittavat pelin. (video M2U00295)

Leikkikoulussa noudatetaan yhteisiä sääntöjä, joilla pyritään luomaan turvallinen ja viihtyisä ympäristö. Varhaiskasvattajat noudattavat myös itse antamia sääntöjä, tarjoamalla näin lapsille omalla esimerkillä mallin hyvistä käytöstavoista.

Ruokailun jälkeen jokainen pyyhkii oman ruokailupaikan ja laittaa tuolin paikoilleen. Lautasen vietyään tyttö tuli vielä takaisin laittamaan tuolin pöydän alle. Poika pyyhkii pöydän vietyään astiat. (video M2U00282)

Kun havainnoimme lasten toimintaa, kävimme järjestelmällisesti läpi havainnointirunkoa löytääksemme vastauksen löytyykö lasten toiminnasta näitä ilmiöitä, joita havainnointirunkoon olimme kirjanneet tärkeäksi havainnoida. Kiinnitimme ensin huomiota siihen kuinka he puhuvat toisilleen ja pyrimme havainnoimaan katsovatko he toisiaan silmiin.

Pöydän ääressä työskentelee kaksi lasta. Kolmas lapsi tulee pöydässä istuvien viereen seisomaan ja osoittaa toisen lapsen piirustuksessa olevaa kuvaa. He keskustelevat piirustuksesta, videossa näyttää siltä että molemmat katsovat toisiaan suoraan silmiin. He keskustelevat rauhallisesti vuorotellen ja sitten tyttöjä naurattaa. Sen jälkeen kolmaskin lapsi hakee paperin ja istuu samaan pöytään työskentelemään. Hetken kuluttua samaan pöytään tulee vielä kaksi lasta lisää ja pöydän ääressä työskentelee viisi lasta. He esittelevät töitensä vuorotellen toisilleen ja silloin näyttää siltä että katsovat toisiaan silmiin. (video 00012)

Lapsi on jäänyt vielä syömään kun muut ovat jo poistuneet tilasta. Toinen lapsi tulee tilaan ja näyttää toisen lautasta sanoen että: ”sinulla on vielä

tolleen.” Toinen poika lähtee pois ja pöydässä istuva poika alkaa huudella muille toiseen huoneeseen. Hän lopettaa syömisen, vie astiat pois, ja kiittää aikuista. (video M2U00283)

Ensimmäisessä videossa (00012) näyttää siltä että lapset katsovat toisiaan silmiin, kuuntelevat toisiaan vuorotellen ja puhuvat rauhallisella äänellä, mutta oli myös videoita, joissa silmiin katsomista lasten puhuessa toisilleen ei tapahtunut. Toisessa videossa (M2U00283) lapsi on jäänyt huoneeseen yksin ja huutelee sieltä muille toiseen huoneeseen. Lopetettuaan ruokailun hän kuitenkin vie astiat ja videolta tulee esille se, kuinka hän kiittää aikuista ruokailun jälkeen.

Lasten keskeisessä toiminnassa ja vuorovaikutuksessa näkyy usein toinen toistensa huomioon ottamista, tukemista, neuvomista ja auttamista. Videoista tulee myös esille kuinka lapset pyytävät kohteliaasti apua. Myös toiselle työrauhan antaminen on tärkeää, mutta se ei aina toteudu tilanteissa joita olemme videoineet.

Lapset ovat eteisessä ja he ovat lähdössä ulos. Lapsella on mekko jossa vetoketju on selässä, eikä hän saa sitä itse auki. Hän kääntyy toisen lapsen puoleen ja pyytää tätä toista lasta avaamaan vetoketjun sanomalla: ”Voitko avata tämän?”. Toinen lapsi avaa mekon vetoketjun. Lapsi haluaa päästä toisen ohi, hän pyytää toista väistymään kysymällä: ”Voisitko sinä väistyä”. Lapsi siirtyy ja antaa tilaa toiselle. (video 00011)

Lapsi työskentelee pöydän ääressä tehden hama-helmiä. Siinä pieniä helmiä asetellaan alustalle. Kun alusta on täynnä pieniä helmiä tyttö vie hama helmet alustoineen huoneen poikki jolloin työ putoaa ja helmet ovat ympäri lattiaa. Toiset lapset tulevat auttamaan häntä kokoamaan helmet. (video 00023)

Lapsi pesee ikkunaa kun toinen lapsi tulee viereiseen pöytään piirtämään paperille lippua. Pöydässä istuva lapsi alkaa ohjeistaa pesevää lasta sanoen: ”Ne valuu kokoajan ei ole kauhean kivaa varmaan, kannattaa pyyhkiä sieltä alhaalta kun ne valuu sinne alas kato. Tee kiiltäviä ikkunoita”. Toinen lapsi vastaa siihen: ”Tiedän, kyllä mä itsekin voin.” Tämän jälkeen vielä pöydässä istuva lapsi jatkaa: ”Mä voin sitten vielä ylempääkin ottaa, säästä minullekin jotain. Mä voin pestä eri paikoista”. (video 00024)

Videossa (00011) tulee hyvin esille kohtelias pyytäminen. Toisessa videossa (00024) lapsi häiritsee jatkuvasti toisen työskentelyä. Vaikka toinen lapsi ilmaisee, ettei hän tarvitse apua, toinen lapsista silti puuttuu edelleen toisen työhön.

Pyytäessään tai ohjeittaessaan erilaisia esineitä lapset käyttävät usein sanoja voisitko, saisinko, antaisitko ja ole hyvää.

Kolme lasta tutkii esineitä. Yksi lapsista kysyy: "Saisinko mäkin?". Toinen ojentaa esineen ja sanoo: "Tässä on, ole hyvää." (video M2400281)

Videossa lapset käyttävät kohteliasta puhetapaa puolin ja toisin.

Lapset keskeyttävät kohteliaasti, toinen lapsi pysäyttää toisen koskemalla kevyesti olkapäähän. Sama toimintatapa käytetään aikuisen huomiota pyytäessä. Kaikissa tilanteissa lapset eivät aina huomioi toisen lapsen huomion pyytämistä. Lapset kysyvät usein toisilta voivatko jäädä katsomaan toisen työskentelyä tai pyytävät toista lasta mukaan yhteiseen toimintaan.

Neljä lasta ovat tekemässä maanosiin liittyvää työtä. Aikuinen neuvoo yhtä lapsista ja he siirtyvät pöydästä katsomaan seinällä olevaa karttaa selvittääkseen tietyn maan pääkaupungin. Toinen lapsista nousee pöydästä, nostaa käden ja koskettaa aikuista olkapäähän. Aikuinen jatkaa keskustelua ensimmäisen lapsen kanssa kunnes pääkaupunki on selvitetty. Aikuinen kääntyy toisen lapsen puoleen ja neuvoo puolestaan häntä. (video 00001.mp4)

Videossa lapsi pyytää aikuisen huomiota keskeyttämättä aikuisen ja toisen lapsen välistä keskustelua. Hän odottaa rauhallisesti kunnes aikuinen on vapaa neuvomaan häntä.

Ruokailutilanteissa lapset keskustelevat niin aikuisen johdolla kuin myös itsenäisesti pöydissä, jossa ei ole aikuista, hyvistä ruokailutavoista. Lapset neuvovat ja muistuttavat toisia hyvistä ruokailutavoista. Hyvät ruokailutavat näkyvät muun muassa rauhallisessa oman vuoron odottamisessa, kohteliaassa pyytämisessä ja kiittämisessä, haarukan ja veitsen käyttämisessä, ruokapaikan siistimisessä. Osa lapsista ei noudata hyviä ruokailutapoja. Ruokailutilanteessa osa lapsista ei toimi sovittujen sääntöjen mukaisesti silloin kun aikuiset eivät seuraa heitä.

Viisi lasta istuu pöydässä ja yksi lapsi hakee vuorollaan ruokansa ja rupeaa syömään. Yksi lapsista sanoo muille omassa pöydässä: "On kohteliasta odottaa muita pöytäkunnan kavereita." (video MOV_0489.mp4)

Leikkikoulun yhteisesti sopimiin kohteliaisiin tapoihin kuuluu odottaa kaikki samassa pöydässä ruokailevat lapset pöytään ennen kuin aloitetaan ruokailu. Lapsi, joka ei ole vielä hakenut ruokaa, muistuttaa pöytäkaveria asiasta.

Useassa eri tilanteessa lapset keskustelevat keskenään kiusaamisesta ja pohtivat siihen ratkaisuja ilman aikuisen ohjausta. Lisäksi lapset huomioivat muun muassa leikissä yksin jääneet lapset. Piirissä tanssiessa lapset varovat törmäämästä toisiinsa.

Kaksi poikaa keskittyy montessorityöskentelyyn pöydän ääressä. Toinen ottaa esille kuinka yksi leikkikoulun poika aina kiusaa häntä. Toinen vastaa siihen: ”Hän tönii myös minua.” Yhdessä pojat pohtivat hetken ja toinen sanoo: ”Ei ole kiva kun hän aina kiusaa, niin ei saa tehdä”. Toinen poika vastaa ” Hänen pitäisi tönii vaikka pehmoleluja”. Keskustelu päättyy ja pojat jatkavat työskentelyään. (video M2000281.MGP)

Lasten toiminnassa näkyy eri tavoilla ympäristöstä huolehtiminen. Lapset palauttavat työt omille paikoilleen, siivoavat töidensä jäljet hakemalla siivousvälineet ja siivoamalla omatoimisesti sotkun, ilman että kukaan huomauttaa asiasta. Lapset myös muistuttavat toisiaan siitä että työt pitää palauttaa omille paikoilleen tai huomauttavat työskentelyvälineen oikeasta paikasta.

Poika työskentelee montessorivälineillä pöydän ääressä. Hän kaataa vahingossa jyviä pöydälle ja ryhtyy siivoamaan tullutta sotkua. Poika hakee rikkalapion ja harjan, jolla siivoaa pöydän ja lähtee palauttamaan siivousvälineet paikoilleen. (video M2000281.MGP)

Lasten toiminnassa näkyy muutaman kerran, miten heidän käytös muuttuu sen mukaan, onko aikuinen läsnä ja näkemässä. Esimerkiksi ruokailutilanteissa voi huomata muitakin kohtia, joissa yhteisiä sääntöjä tai aikuisen kehotusta ei kuunneltu.

Lapsilla on menossa ruokailu ja samassa pöydässä istuu neljä lasta sekä yksi aikuinen. Yksi lapsista sanoo ” En käytä kotonakaan veistä, en tykkää siitä”, johon aikuinen vastaa ”Oletko sanonut kotona, että osaat käyttää veistä. Veistä pitää käyttää.” Aikuinen huomauttaa pojalle useamman kerran veitsen käytöstä, jolloin poika käyttää veistä vain hetkellisesti aikuisen katsoessa häneen päin. Poika syö ruokansa loppuun käyttämättä ruokailussa veistä. (video 0009. Mp4)

Ruokailutilanteessa näkyy myös yhden lapsen kohdalla se, että kun aikuinen ei ole paikalla, hän ottaa pastillin eri tavalla kuin on sovittu, ja tarkistaa ympärilleen katsomalla ettei kukaan huomaa.

Mallioppimista ilmenee myös lasten keskeisessä toiminnassa. Tämä käy ilmi esimerkiksi yhdessä kohtaa havainnointiaineistoa, jossa toinen lapsi jättää ruokansa kesken, kun toinen ilmoittaa olevansa valmis.

Kaksi lasta syö yhdessä saman pöydän ääressä ja toinen lapsista ilmoittaa oman ruokailunsa loppuksi "Ei syödä enää!" Tällöin toinen lapsikin jättää ruokailun kesken ja vie loput ruoasta biojäteastiaan.

Aineistossamme emme havainnoineet tervehtimistä tai hyvästelemistä. Lasten toiminnassa ei esiintynyt myöskään tilanteita, joissa he olisivat pyytäneet anteeksi toisiltaan.

6.4 Tulosten yhteenveto

Varhaiskasvattajat korostivat että ympäristön pitää tukea lapsen kehitystä ja omatoimisuutta. Lapsille annetaan mahdollisuus ratkaista tilanteita itse, ennen kuin aikuinen puuttuu tilanteeseen. Aikuisen tehtävänä on tiedostaa milloin lapsi tarvitsee aikuisen ohjausta. Havainnointiaineistossa käy ilmi, että aikuiset havainnoivat leikkikoulun tilaa ja lapsia. Aikuisen läsnäolon vaikutus lapsiin on havaittavissa havainnointiaineiston perusteella. Joissakin tilanteessa lapset muuttavat toimintaansa tai mitä puhuvat sen mukaan, onko aikuinen näkemässä ja kuulemassa. Lapset matkivat myös joskus toistensa käytöstä. Varhaiskasvattajat puhuivat haastatteluaineistossa yhteisistä säännöistä, jossakin havainnointitilanteissa lapset eivät noudata näitä yhteisiä sääntöjä.

Haastatteluissa varhaiskasvattajat kertoivat lapsen oppivan mallista. Omassa toiminnassaan varhaiskasvattajat pyrkivät olemaan lapselle hyvänä mallina, sekä noudattamaan yhdessä sovittuja sääntöjä. Tällaista toimintaa oli havaittavissa myös havainnointimateriaalissa, jossa varhaiskasvattajat puhuivat lapsille ja toisilleen kohteliaasti ja katsoivat silmiin.

Varhaiskasvattajien haastatteluiden mukaan he pitivät hyvät tavat -tuokioita. Lapset saavat tuokioista käytösmalleja, joita heillä on mahdollisuus harjoitella toiminnassaan päivittäin. Haastatteluaineistossa mainittuja hyvät tavat –tuokiota ei havainnointiaineistossa esiinny. Lasten toiminnassa näkyvät hyvät tavat kuten toisten huomioon ottaminen, esineiden ojentaminen ja vastaanottaminen, kiittäminen, kohtelias pyytäminen, kohtelias keskeyttäminen. Tarkkailtaessa vuorovaikutusta varhaiskasvattajien ja lasten sekä lasten välillä, voi havaita että osa lapsista katsoo aikuista kahden kesken puhuesssa silmiin, mutta lasten kesken sitä ei tapahdu yhtä usein, vaikkakin silmiin katsomista havaittiin. Aikuisten tapa puhua lapsille on yleensä selkeä ja rauhallinen, jolloin myös lapsi kohtaa aikuisen selkeämmin ja rauhallisemmin.

7 Johtopäätökset

Lapset voivat oppia sosiaalisia taitoja havainnoimalla montessoriluokassa toisten käytöstä arkisissa ja luonnollisissa tilanteissa. Montessoriympäristössä on kaikille samat säännöt, aikuinen on käytöksellään mallina lapselle ja kaikkea, mitä edellytetään lapsilta, tulee myös aikuisen tehdä. (Montessori 1988: 202–223). Heillä on mahdollisuus jatkuvasti harjoitella ja oppia olemalla vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Leikkikoulujen lapsiryhmien kokoamisessa pyritään siihen, että ryhmässä olisi tasapuolisesti erikäisiä tyttöjä ja poikia. Luokan vanhemmat lapset toimivat esimerkkinä nuorimmille ja toimivat sitä kautta oppimisen tukena. Nuoremmat lapset oppivat tärkeät kasvun vaiheet ja he voivat taas puolestaan aikanaan auttaa nuorempia. (Lillard 2008: 289–290). Havainnointiaineistossamme on selkeästi nähtävissä kuinka lapset auttavat luontevasti toisiaan erilaisissa tilanteissa. Nissinen ja Peltoniemi (2010) tutkivat montessoriryhmän vuorovaikutusta ja tuloksissa tuli esille että lapset kokevat saavansa ryhmässä muun muassa vertaistukea. (Nissinen - Peltoniemi 2010). Työmme yhtenä tuloksena oli nähtävissä, kuinka lapset jakoivat ajatuksiaan yhteisistä kokemuksistaan.

Montessoripedagogiikassa lapsi nähdään aktiivisena toimijana. Lapsen kehityksessä on jaksoja, jolloin hän omaksuu tietoja ja taitoja luonnollisesti ilman erityistä ponnistusta. Luokkaympäristö tarjoaa lapselle pienoismallin yhteiskunnasta, jossa voi harjoitella esimerkiksi sosiaalisia taitoja. Sosiaalisen kehityksen herkkyyuskautena lapsille opetetaan tietynkaltaisia toimintatapoja hyviin käytöstapoihin ja toisen huomioonottamiseen liittyen ja myöhemmin lapsen toistaessa näitä malleja, tavoitteena on että lapsi lopulta mieltää ne osaksi omaa toimintaansa. (Hayes - Höynälänmaa 1985: 32–35.) Varhaiskasvattajan haastatteluissa tuli esille se, miten aikuisen vastuulla on tarjota lapselle hänen kehitystä tukeva ympäristö, jossa lapsella on mahdollisuus toimia omien mielenkiinnon kohteiden mukaisesti. Lapselle tarjotaan mahdollisuus toimia oma-aloitteisesti ja itsenäisesti. Leikkikoulujen arkitoimintaa havainnoidessa näkyi selvästi miten aikuinen antaa lapselle tilaa toimia ympäristössä omatoimisesti. Aikuinen pysyi taustalla seuraten lasten toimintaa kun lapset tekivät valintoja siitä mitä he tekevät ja kenen kanssa.

Varhaiskasvattajat eivät aina puuttuneet tilanteisiin joissa aikuisten puuttuminen olisi saattanut olla tarpeellista. Toiminnassa oli kuitenkin nähtävissä saman tyyppisyyttä ja johdonmukaisuutta heidän puuttuessa lasten toiminaan tai toimiessa lasten kanssa, josta päättelimme, että aikuiset siis noudattaisivat yhdessä sovittuja kasvatusmalleja.

Lisäksi aikuiset pyrkivät usein lasten tasapuoliseen kohteluun, esimerkiksi velvoittamalla kaikilta samoja käytöstapoja ryhmätilanteissa. Konfliktitilanteissa aikuiset halusivat kaikkien osapuolten osallistuvan selvittelyyn ja pyytämään tarvittaessa anteeksi. Havaittiin myös tilanteita, joissa aikuiset eivät antaneet tilaa lapsen omalle päättelylle, vaan puuttuivat tilanteisiin välittömästi.

Montessoripedagogiikassa sanotaan, että lapsella luontainen taipumus oppia mallista ja siksi aikuisella on tärkeä rooli olla lapselle hyvien tapojen ja normien välittäjänä. Aikuisen tulee huolehtia, että ympäristö on lapsen kehitystä mahdollisimman tukeva ja aikuinen itse tarkkailee lapsen tarpeita esimerkiksi olemalla läsnä ja havainnoimalla leikkikoulun ympäristöä. Varhaiskasvattajien toimintaa voidaan pitää muutenkin olennaisena osana montessori-leikkikoulujen toimintaa, sillä aikuisten mallin merkitys lasten toiminnassa ja lasten välisessä vuorovaikutuksessa oli selkeästi esillä. Tämä ilmeni muun muassa silloin kun lapset olivat rauhattomia mutta aikuinen piti malttinsa ja oli omalta osaltaan rauhallinen, tuolloin myös yleensä lasten käytös rauhoittui. Aikuinen oli myös selkeimmin se, joka välitti käytöksellään hyviä tapoja ja toisen huomioonottamista, vaikka myös vanhempien lasten ja nuorempien lasten välisessä vuorovaikutuksessa ilmeni näitä piirteitä. Vanhemmat lapset pyrkivät helpommin neuvomaan nuorempia lapsia esimerkiksi ruokailutilanteissa ja ottivat nuorempia lapsia hyvin leikkeihinsä mukaan.

Toimiessaan ryhmässä lapsi löytää itsestään uusia asioita, kykyjä sekä tunteita, toiminnan ja leikin avulla lapsi harjoittelee sosiaalisia taitoja. Toimiessa erilaisissa tilanteissa on mahdollista, että lapsen positiivinen käyttäytyminen vahvistuu (Jarasto - Siervo 2001: 163–164.) Montessoripedagogiikan yhtenä käytännön elämän töiden sisältöalueena on hyvien käytöstapojen harjoittelu lapsen tai lapsiryhmän kanssa. Opinnäytetyömme yhteydessä esiintyvissä leikkikouluissa yhtenä kasvatustavoitteena ilmeni hyvien käytöstapojen ja käyttäytymismallien opettelu ryhmässä. Vaikka tämä ei videoissa näy, tavoite siitä mainittiin teemahaastatteluiden yhteydessä.

Montessoripedagogiikan mukaan keskittymiskyky luo perustan lapsen sosiaaliselle käyttäytymiselle, keskittymiskyvyn oppimisessa korostuu ympäristön tärkeys. Jokaista työskentelyvälinettä on luokassa vain yksi, joka opettaa lapselle kärsivällisyyttä ja oman sekä toisten työn kunnioitusta. (Lillard 2008: 101–102.) Varhaiskasvattajien haastatteluista kävi ilmi, että leikkikouluissa on käytössä muutamat yhteiset perussäännöt, kuten esimerkiksi se että toisen työskentelyä ei saa häiritä ja tavarat palaute-

taan aina omille paikoille. Aikuiset takaavat toiminnassa yleisen työrauhan ja puuttuvat tilanteisiin, joissa toinen lapsi häiritsee toista. Lapset noudattavat yhteisesti sovittua tapaa keskeyttää kohteliaasti. He koskettavat toista olkapäähän halutessaan huomiota. Lasten käytöksessä oli nähtävissä muun muassa omatoimista ympäristöstä huolehtimista. On huomioitava, että lasten käyttäytyminen vahvistui selvästi leikkikoulun aikuisen läsnä ollessa tai lapsen ja leikkikoulun aikuisen välisessä vuorovaikutuksessa.

Lasten toimintaa tarkastellessa voidaan tulosten perusteella todeta, että lasten toiminnassa näkyy ainakin osan leikkikoulujen aikuisten välittämästä mallista montessoripedagogiikan tapakasvatuksen mukaisesti. Lapset toimivat usein toisia huomioonottavasti, mutta eivät aina välttämättä ilmaise sitä sanallisesti esimerkiksi kiittäen tai apua tarjoten. Lapset toimivat usein spontaanisti toisia auttaen ja ottaen toisilta avun vastaan. Tällainen toiminta voidaan luokitella sanattomiin sosiaalisiin taitoihin, joihin kuuluvat esimerkiksi huomion kiinnittäminen ja osoittaminen toisille, sekä muu kuunteleminen ja katseleminen ja eläytyminen. Myös kasvojen ilmeet ja katseet ovat osa sanaton viestintää. (Kauppila 2011: 136).

Tuloksiemme pohjalta voidaan todeta, että pääsääntöisesti aikuiset pyrkivät toteuttamaan omassa toiminnassaan montessoripedagogiikan mukaista tapakasvatusta ja kannustavat lapsia käyttäytymään hyvien käytöstapojen ja toista huomioonottavien mallien mukaisesti. Aikuiset myös pyrkivät tietoisesti olemaan hyvänä mallina leikkikoulun lapsille. Tämä ilmeni usein esimerkiksi aikuisen tavassa puhua lapsille rauhallisesti ja silmiin katsoen, sekä aikuisten lapsille välittämistä kehotuksista käyttäytyä rauhallisemmin ja ”nätimmin”. Aikuiset kehottivat lapsia myös pyytämään anteeksi konfliktitilanteen päätteeksi, sekä kiittämään esimerkiksi toisen lapsen ojentaessa jotakin. Aikuiset perustelevat lapsille heitä ohjeistaessa miksi tietyllä tavalla tulisi toimia, mistä voi päätellä, että aikuisten toiveena on, että lapsi todella sisäistäisi toimintamallin, eikä vain tottelisi koska häntä käsketään.

Työmme tulosten perusteella voimme päätellä että varhaiskasvattajat tukevat lasten hyviä käytöstapoja tapakasvatuksen avulla. Tämä pitää sisällään sen että varhaiskasvattajat ovat omalla toiminnallaan mallina lapsille, ohjeistavat lapsia hyviin käytöstapoihin ja harjoittelevat niitä lasten kanssa määrätietoisesti. Lasten toiminnassa hyvät käytöstavat näkyvät erityisesti toisten huomioon ottamisessa, tukemisessa, neuvomisessa ja auttamisessa sekä ympäristöstä huolehtimisessa.

8 Pohdinta

Kasvatuksella ja oppimisympäristöllä on suuri merkitys lapsen kehityksessä sekä opituissa malleissa ja taidoissa. Sosiaalisia taitoja ja hyviä tapoja arvioitaessa on huomiotava, että kaikkea ei opita vain päiväkodissa suunnitellun kasvatuksen yhteydessä, vaan lapsi oppii näitä taitoja jatkuvasti elämässään ja saadessaan kokemuksia. Lapsen käytöksen vaikuttaa suuresti myös se onko joku paikalla ja kuka on paikalla lapsen toimiessa. Aikuisen läsnäolo voi vaikuttaa lapsen toimintaan esimerkiksi positiivisesti, sillä lapsi tietää hyvän käytöksen johtavan positiiviseen huomioon tai jollain lailla palkitukseksi tulemiseen. Jos lapsi myös tietää toimintansa olevan jollain tavalla tarkkailun tai seuraamisen alaisena, vaikuttaa se varmasti eri lapsiin ja heidän käyttäisiinsä eri tavoin. Lapsi voi tällöin reagoida hyvin tai huonosti, käytös voi parantua tai huonontua, ja joissakin tapauksissa käytös varmasti myös pysyy muuttumattomana, mutta tämä lieinee harvinaisempaa. Aikuisen käytös lapsen ympäristössä vaikuttaa vahvasti myös lapsen käytökseen, lapsi tarkkailee ympäristöä ja oppii toimintamalleja. Jäimme pohtimaan voisiko tämä johtua lapsen tarpeesta miellyttää auktoriteettia tai aikuisen oman hyvän käytöksen vahvistavasta vaikutuksesta lapsen käytökseen.

Pohtiessamme videoinnin vaikutusta tutkintaympäristöömme ja tuloksiin on myös todettava, että montessori-leikkikoulun lapset ovat yleensä tottuneita siihen, että heitä havainnoidaan, sillä se on osa montessoripedagogiikkaa. Puolestaan aikuisten käyttäytyminen on voinut korostua lapsiakin huomattavammin, sillä aikuisella on myös suurempi kyky ymmärtää ja muuttaa omaa käytöstään paremmaksi tarkkailun yhteydessä.

Lasten käytöstä tarkastellessa ja arvioidessa on hyvä huomioida myös havainnointia aiemmin tapahtunut tapakasvatus. Tekemiemme kasvatushenkilöstön haastattelujen perusteella kävi ilmi, että varhaiskasvattajat pyrkivät harjoittelemaan lasten kanssa hyviä käytöstapoja hyvät tavat -tuokioiden muodossa. Tällaisten harjoitustuokioiden ajankohta sijoittuu erityisesti syksyyn, jolloin leikkikouluun tulee mahdollisesti uusia lapsia. Vaikka emme keväällä havainnoidessa tällaista toimintaa havainneetkaan on mahdollista, että osa lasten toiminnassa näkyvistä hyvistä tavoista on seurausta edellä mainituista harjoituksista.

Johtopäätöksissä mainitsemme, että aikuisten toiminnassa ei aina näkynyt tietyt heidän määrittelemänsä tavoitteet, eikä lasten kanssa esimerkiksi käyty ryhmässä läpi tilanteita, joissa olisi voitu myös pohtia hyviä käytöstapoja. Se onko asioita puolestaan käsitel-

ty myöhemmin ryhmässä, emme voi tietää, sillä havainnointimme leikkikoulussa oli rajoittunut tiettyyn aikaan. Tuloksia tarkastellessa voidaan todeta, että varhaiskasvattajien tavoitteiden mukainen tapakasvatus ei aina näy yksiselitteisesti heidän toiminnassa. Jäimme pohtimaan johtuuko tämä siitä että heiltä jää huomaamatta tilanteita vai johtuuko tämä pedagogisista ratkaisuista olla puuttumatta.

Varhaiskasvattajien tavoitteiden näkyminen ei aina näy toiminnassa sellaisenaan, mutta hyvänä lähtökotana voidaan kuitenkin ajatella, että toiminnalle ylipäättään on tavoitteita, jotka tähtäävät kasvatuksellisesti tärkeisiin päämääriin. Tilanteet päiväkodeissa ja leikkikouluissa ovat eläviä ja muodostuvat persoonaltaan erilaisista ihmisistä, joten ei ole yllättävää miksi kaikki ei toteudu sellaisenaan suunniteltuna. Yhteiset tavoitteet ovat kuitenkin raamit, jotka yhdenmukaistavat työntekijöiden ja leikkikoulun toimintaa ja tekevät siitä johdonmukaisen. Tavoitteet myös heijastavat leikkikoulun arvoja.

Hyvän varhaiskasvatuksen kehittämiseen kuuluu uusien ratkaisujen ja mallien etsiminen ja laaduntarkastelu. Opinnäytetyöllämme haluamme ottaa osaa edellä mainittuun laadun tarkasteluun ja toivomme työn herättävän keskustelua ja uusien ratkaisujen ja mallien etsintää myös laajemmin varhaiskasvatuksen kentällä. Varhaiskasvatuksen kenttä on laaja ja koostuu useista osista, jotta toiminnasta saadaan eheää ja johdonmukaista, valtakunnallisesti laadukasta ja tarjonnaltaan monipuolista, tulisi sen osia tarkastella ja kehittää myös itsenäisesti.

Opinnäytetyömme sai meidät tarkastelemaan varhaiskasvattajan toiminnan ja mallin merkitystä lasten kanssa. Pohdimme sitä, kuinka suuri merkitys varhaiskasvatuksella on lapsen myöhemmän elämän kannalta ja kuinka pian esimerkiksi tapakasvatuksen tulokset ovat jo nähtävissä. Osan tuloksista voi nähdä päiväkodin lapsiryhmän jokapäiväisessä toiminnassa ja vuorovaikutuksessa. Kun lapsi osaa ottaa huomioon toiset ihmiset ja heidän tunteensa, tämä saattaa ehkäistä kiusaamista. Lapsi voi oppia hallitsemaan omia tunteitaan ja säätelemään käytöstään paremmin. Se millaista toiminta on luonteeltaan ja kuinka lapset käyttäytyvät päiväkodissa, heijastaa sitä toimintaympäristöä jossa toiminta tapahtuu. Lisäksi voidaan ajatella, että lapsen varhaisessa iässä omaksumat taidot ja niiden soveltaminen ennakoivat sitä, miten lapsi tulee samoja taitoja myöhemmin elämässään käyttämään. Tämän oivaltamisessa on suuri merkitys myös esimerkiksi oman ammatillisen kasvumme kannalta, sillä olemme ne jotka tulevaisuudessa omalta osaltamme valitsemme, millaista varhaiskasvatusta haluamme lapsille tulevaisuudessa tarjota, ja millaisen maailman sitä kautta luomme.

Huomion kiinnittäminen lapsen kasvuympäristöön on tärkeää. Lapsuutta tulee arvostaa omana ajanjaksonaan, sillä lapsuus on ihmiselle tärkeä ja merkityksellinen elämänvaihe, jolloin tulee tukea lapsen sen hetkisiä taitoja ja kykyjä. Lapsi tulee huomioida omana yksilönään ja hänen kasvunvaiheessa olevalle persoonallisuudelle pitää antaa tarpeeksi tilaa ja tukea. Kun ympäristö on lapselle mielekäs ja turvallinen, uskaltaa hän toteuttaa itseään ja omia taitojaan koko sillä potentiaalilla, joka hänellä tuolloin on käytettävissä.

Työmme perusteella voimme päätellä että hyviä käytöstapoja voidaan opettaa ja oppia. Kun oppimista ja käyttäytymistä säätelevät lapsen omat sisäiset motiivit eikä pakonomainen ulkoisten normien toteuttaminen. Aikuiset ovat tapojen ja normien välittämisessä myös keskeisessä roolissa ja aikuisten tapa toimia ja toistaa toimintaansa vaikuttaa lopulta siihen, kuinka lapset oppivat näitä samoja tapoja. Lapsille tulee kuitenkin antaa tilaa yrittää ja oivaltaa itse, jotta oppiminen tapahtuisi lapsen omilla ehdoilla ja lapsen luontaisten kykyjen mukaan.

Olemme pohtineet myös sitä, kuinka videohavainnoinnin toteuttaminen eri tavalla voisi vaikuttaa työn tuloksiin. Videoinnin olisimme voineet toteuttaa niin, että olisimme kuvanneet toimintaa kokonaisen leikkikoulun päivän ajalta, sen sijaan että kuvasimme eri päivinä useita lyhyempiä otoksia. Tämä olisi voinut vaikuttaa työn tuloksiin siten että olisimme voineet päivän alussa tai lopussa havaita sellaista toimintaa, joka nyt jäi huomaamatta.

Jatkotutkimusideana olemme pohtineet mahdollisuutta tehdä samankaltainen opinnäytetyö päiväkodissa, jossa ei toteuteta montessoripedagogiikkaa. Tämä mahdollistaisi tulosten vertailun. Toisena ideana voisi toteuttaa opinnäytetyö uudelleen samoissa leikkikouluissa toimintavuoden alussa. Opinnäytetyömme havainnointiaineisto on kerätty keväällä, toimintavuoden lopussa. Olisi kiinnostava nähdä, millaiset tulokset olisivat, jos havainnointiaineisto olisi kerätty toimintavuoden alussa.

Lähteet

- Eskola, Jari – Suoranta, Juha 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus.
- Hayes, Mary – Höynälänmaa, Kerttu 1985. Montessoripedagogiikka. Keuruu: Otava.
- Herttoniemenrannan Montessori-leikkikoulu 2013. Varhaiskasvatussuunnitelma.
http://www.helsinginmontessori.fi/site/assets/files/1092/herttoniemenranta_varhaiskasvatussuunnitelma_7_6_2013.pdf Luettu 28.9.2013
- Hirsjärvi, Sirkka 1983. Kasvatustieteen käsitteistö. Helsinki: Otava
- Hirsjärvi, Sirkka - Remes, Pirkko – Sajavaara, Paula 1997. Tutki ja kirjoita. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Hirsjärvi, Sirkka – Hurme, Helena 1991. Teemahaastattelu. Helsinki: Yliopistopaino.
- Jarasto, Pirko – Sinervo, Nina 2001. Alle kouluikäisen lapsen maailma. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Järvinen, Tiina 2008. Luokanopettajaopiskelijoiden käsityksiä hyviin tapoihin kasvattamisesta. Käyttätymistieteellinen tiedekunta. Soveltavan kasvatustieteen laitos. Helsingin Yliopisto
- Kalliopuska, Mirja 1995. Sosiaaliset taidot. Helsinki: Painatuskeskus.
- Kauppila, Reijo A. 2011. Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot, vuorovaikutusopas opettajille ja opiskelijoille. Juva: Bookwell Oy.
- Keltikangas-Järvinen, Liisa 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Helsinki: WSOY
- Kirves, Laura 2010. Kiusaamista voidaan ehkäistä jo pienestä pitäen. Verkkodokumentti. http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/kiusaamista_voidaan_ehkaista_jo_pienesta_pitaen Luettu 23.4.2013

Lillard, Angeline – Else-Quest, Nicole 2006. Evaluating Montessori Education. Science : Vol. 313.

Lillard, Angeline 2008. Montessori: the science behind the genius. Oxford University Press.

Montessori 2013. Suomen Montessoriliiton vuosijulkaisu 2013.

Montessori, Maria 1988. The absorbent mind. Oxford: Clio Press

Montessori, Maria 2008. The Montessori reader. USA: Wilder Publications.

Montessoripedagogiikka n.d. Esite. Suomen Montessoriliitto.

Nissinen, Marjokaisa – Peltoniemi, Riikka 2010. Lasten kokemuksia montessoriryhmän vuorovaikutuksesta. Oulun seudun ammattikorkeakoulu

Oulasmaa, Minna – Riihonen, Riikka (toim.) 2013. Ammattikasvattajan kielletyt tunteet. Helsinki: Väestöliitto.

Palmenia. Helsingin Yliopiston koulutus- ja kehittämiskeskus <http://www.palmenia.helsinki.fi/koulutus/koulutuksen_tiedot.asp?id=5595> Luettu 18.7.2013

Ruoppila, Isto – Hujala, Eeva – Karila, Kirsti – Kinos, Jarmo – Niiranen, Pirkko – Ojala, Mikko (toim.) 1999. Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä: Atena

Suomen Montessoriliitto. <<http://www.montessori.fi/>> Luettu 7.5.2013

Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli 2012. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Vantaa: Tammi.

Uddenberg, Agneta 1986. Hyvät tavat. Helsinki: Otava

Työntekijän taustatiedot

- Koulutus
- Kuinka kauan olet työskennellyt montessorileikkikoulussa?
- Montessori koulutus

Montessoripedagogiikka

- Miten kuvaisit montessoripedagogiikkaa?
- Miten näkyy omassa työssä?
- Millaisia vahvuuksia montessoripedagogiikka tuo työhön?
- Millaisia haasteita montessoripedagogiikka tuo työhön?
- Kuinka koet lasten hyötyvän montessoripedagogiikasta?

Hyvät tavat ja tapakasvatus

- Mitä tapakasvatus tarkoittaa montessoripedagogiikassa?
- Mikä on tapakasvatuksen tavoite?
- Miten tapakasvatusta toteutetaan tässä leikkikoulussa?
- Mitkä asiat koet tärkeäksi?

- Miten hyvät käytöstavat näkyvät lasten toiminnassa?

Sosiaaliset taidot

- Mitä tarkoittavat sosiaaliset taidot?
- Miten toimit lasten välisessä riitatilanteessa?
- Millainen on aikuisten välinen vuorovaikutus?

Mitä muuta haluat kertoa?

HYVÄT VANHEMMAT

26.4.2013

Olemme Metropolia Ammattikorkeakoulun opiskelijoita ja teemme opinnäytetyötä lasten tapakasvatuksesta Montessori-leikkikoulun arjessa.

Tarkoituksenamme on havainnoida leikkikoulun lasten toimintaa arjessa videoinnin avulla.

Opinnäytetyössämme ”Hyvät tavat lasten arjessa: Tapakasvatus ja hyvät käytöstavat Montessori-leikkikouluissa” pyrimme pohtimaan ja havainnoimaan kuinka tapakasvatuskasvatus toteutuu leikkikoulun arjessa montessoripedagogiikan menetelmien avulla. Hyviä tapoja tarkastellaan sosiaalisten taitojen osa-alueena. Tavoitteenamme on myös haastatella varhaiskasvattajia, jotta saisimme selville millaisia keinoja heillä on tukea lasten sosiaalisia taitoja montessoripedagogiikan mukaisesti.

Kaikki opinnäytetyötämme koskeva aineisto on luottamuksellista ja se tulee ainoastaan opinnäytetyöntekijöiden käyttöön. Opinnäytetyössä noudatetaan vaitiolo- ja salassapitovelvollisuutta. Videoimiseen osallistuminen on vapaaehtoista ja halutessaan suostumuksen voi peruuttaa. Videointimateriaali hävitetään opinnäytetyön valmistuttua.

Lupalappu pyydetään palautettavaksi 6.5.2013 mennessä.

Videokuvaaminen toteutetaan toukokuussa.

Lapseni _____

[ ] saa / haluaa osallistua videoimiseen

[ ] ei saa / halua osallistua videoimiseen

Vanhemman allekirjoitus _____

Aika ja paikka _____

Ystävällisin terveisin

Katariina Kari katariina.kari@metropolia.fi, Kristi Allikvee kristi.allikvee@metropolia.fi ja

Marjukka Fagerström marjukka.fagerstrom@metropolia.fi

Esimerkki haastatteluaineiston sisällönanalyysistä

Teoriaohjaava sisällönanalyysi

Alkuperäisilmaukset	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka	Yhdistävä
"Eli ihan harjoitellaan piirissä, varsinkin syksyn alussa esimerkiksi maton rullamista ja maton kiertämistä eli kun meillä on lattialla käytössä matot..."	Harjoitellaan pienissä ryhmissä	Ohjattu ryhmätoiminta	Hyvät tavat harjoitukset	Montessoripedagogiikka työväläneenä ja tapakasvatus
"Meillä on ne pöytäliinat käytössä, mitkä rajaa sen oman työalueen ja samalla takaa työrauhan..."	Oman työalueen rajaaminen	Työrauha	Montessoripedagoginen oppimisympäristö	Montessoripedagogiikka työväläneenä ja tapakasvatus
"...täällä on ihan perussäännöt; kysytään että voinko katsoa, kun lapsi tekee jotain työtä...niin se on ensimmäinen sääntö, mistä puhutaan heti kun lapset aloittaa täällä..."	Toisen työn kunnioittaminen	Yhteiset säännöt	Toisten huomioon ottaminen	Sosiaaliset taidot ja hyvät tavat
"... miten arjen tilanteita tai pukemistilanteita, voisitko auttaa en saa tätä vetskaria."	Opetellaan pyytämään apua toiselta	Lapsella mahdollisuus ratkaista tilanteita itse	Kohtelias pyytämisen	Sosiaaliset taidot ja hyvät tavat

Havainnointirunko

Aikuisten toiminta:

1. Varhaiskasvattajan malli
2. Käytännön harjoitukset
  - ristiriitojen ratkaiseminen
  - hyvine vuorovaikutustaitojen harjoittelu
  - ristiriitojen selvittäminen keskustelemalla
  - hyvät tavat tuokiot
3. Lapsen omatoimisuuden mahdollistaminen
4. Yhteiset säännöt
5. Työrauhan takaaminen
6. Yksilöllisyyden kunnioittaminen
7. Osallisuuden tukeminen

Lasten toiminta:

1. Silmiin katsominen
2. Tervehtiminen, hyvästeleminen
3. Anteeksi pyytäminen
4. Toisten huomioon ottaminen
  - maton kiertäminen
  - tuolin nostaminen
  - oven avaaminen ja sulkeminen
  - työrauhan antaminen toiselle
5. Esineiden ojentaminen / vastaanottaminen
  - saksien ojentaminen
  - lahjan antaminen / vastaanottaminen
6. Kiitos / Ole hyvä
7. Kohtelias pyytäminen
8. Kohtelias keskeyttäminen / puheenvuoron pyytäminen
9. hyvät ruokailutavat
  - ruuan pyytäminen / ojentaminen / annostelu
  - puhuminen ruokapöydässä
  - muille ruokarauhan antaminen
  - ruokailuvälineiden käyttäminen
  - ruokapaikan siivoaminen
10. Avun pyytäminen / tarjoaminen
11. Oman vuoron odottaminen
12. Ympäristöstä huolehtiminen
13. Yhteiset säännöt